

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Petri De Dusburg, Ordinis Teutonici Sacerdotis, Chronicon
Prussiae**

Petrus <de Dusburg>

Francofurti ; Lipsiae ; Regiom. Pruss., 1679

Dissertatio XVII. De Jure Prussorum.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11850

DISSERTATIO XVII.

De

Jure Prussorum.

- (1.) Venedi & Gotbi nullas habuere leges scriptas. Consuetudines Prussorum. Waidevutus primus Legislator fuisse putatur. (2.) Leges Waidevuti. Jusjurandi praestandi ritus. (3.) In Pommerellia, Culmensi & Loboviensi Provinciis Juris Polonici usus. Jus Polonicum non fuit eo tempore scriptum. (4.) Culmense privilegium, ejus authenticum exemplar. (5.) Quae jura Prussis in Privilegio Culmensi concessa sint. Jus Magdeburgense, Flammigiale, Silestacum, Friburgense. Flammigiale jus unde dicatur. Est jus Flandricum. (6.) Privilegium Culmense datum est non solum civitatibus, sed etiam toti provinciae Culmensi. Feodales qui sint. Nobiles familiae Thoruni quondam habitantes. (7.) Jus Lubecense, Elbingensibus, Brunsbergensibus, Travenburgensibus, Memelensibus datum. (8.) Quae sit differentia inter jus Magdeburgense simplex, Magdeburgense ad utrumque sexum, Feudale, Prutenicum. Liberi homines in pagis. (9.) Plebiscita urbium. Quotuplicia sint. An ea potuerint urbes in consulto Teutonico ordine constituere. (10.) Constitutiones Magistrorum. Preuschs Recht. Scheibenschiefen. (11.) Jus Westphalicum Das Fehmer Recht dictum, à Carolo Magno constitutum. Qui sint Veimari, Conscii. (12.) Volumina juris Prussici. Jus Weichbildicum quando sit conscriptum. (13.) Jura Culmensia generatim considerata sunt ipsa jura Magdeburgensia. Magdeburgenses Quaestiones. (14.) Corpus Juris Culmensis in quinque libros digestum est ipsum jus Magdeburgense. Non continet ea, quae sunt propria juri Culmensi. Quando hoc jus Culmense sit scriptum. (15.) Distinctiones Magdeburgenses. Speculum Saxonicum. (16.) Corpus Juris, quod Culmense vocatur, estque in 5. libros digestum, non in Prussia sed in Silesia conditum est. Confirmavit illud Henricus, Henrici Barbatii Nepos, Dux Vratislaviensis. Quando Poloni jus Magdeburgense receperint. (17.) Cum Prussi Poloniae Regi Casimiro se subiecissent, confirmata ipsis primò sunt omnia hactenus enumerata jura. (18.) Bello tredecennali confecto abrogata sunt

in Prussia regia jura Feudalia Magdeburgensia. Polonica, Prutenica, substituto unico jure Culmensi. Quod tamen cum aliquo temperamento est intelligendum. (19.) Correktionones Juris Culmensis varia. Exemplaria ejus Latinum, Germanicum, Polonicum. Gregorius Hefius laudatur. (20.) Constitutiones Regum Polonia in Prussia Regia. Constitutiones Karnkovicanae. (21.) Jus Terreſtre Nobilitatis Prussiae. Ejus editiones. (22.) In Prussia Orientali, quae penes Magistros Ord. Teut. mansit, diversa illa jura, puta Magdeburgensia, Feudalia, Prutenica, non sunt bello finito abrogata. Privilegium Martini Truchsessii. (23.) Tempore Alberti primi Ducis Prussiae, quae mutationes in jure Prussico contigerint. (24.) Quid tempore Alberti Friderici hic sit mutatum. (25.) Joannes Sigismundus Elector jus Prutenicum Provinciale, cujus hodie in Prussia Ducali usus obtinet, confirmavit. Levinus Buchius. (26.) Praeter dictum Jus Provinciale quadam constitutiones aliae Prussis datae sunt. (27.) In civitatibus varia subinde cuduntur ac renovantur statuta.

I.

PRIMOS Prussiae incolas Venedos, Gothosque, qui ante Christi nati tempora Prussiam tenuere, leges non habuisse scriptas, concedet, qui vel primis, quod ajunt, labris illorum temporum historiam degustavit. Sed nec accuratè cognosci potest, quanam inter ipsos fuerint leges non scriptae & consuetudines observatae, cum nulla exstent apud nos tam antiqua Historiarum monumenta, ex quibus haec depromere liceat. Reperiuntur quidem hinc atque inde nonnulla, quae de Venedis & Gothis posteritati tradiderunt exteri Scriptores, iique satis antiqui, an verò illa omnia ad Venedos nostros, Gothosque pertineant, pronunciare mihi non est integrum. De antiquis Venedis vid. Cornelius Tacitus *lib. de moribus Germanorum c. 46.* De Gothis idem Tacitus *lib. citato cap. 45.* Jornandes *lib. de Reb. Geticis.* Olaus Magnus *in Hist. Septentr. Gentium.* Joannes Loccenius *libb. de Antiquitat. Svec-Gothicis.* Primum Prussorum Legumlatorem Sec. IV. vel V. à reparatâ per Christum salute multi Scriptorum Prussicorum faciunt WAIDEWUTUM Regem. Ex quâ ille fuerit gente, variant sententiae. Alii namque Scriptores, ut Simon Grunovius & Caspar Hennebergerus,

Waidevutum Cimbrorum Regem fuisse tradunt: Alii ex Scandinavia ipsum deducunt; alii denique Lithvanorum, sive quos illi eodem esse putant, Alanorum Regem ipsum faciunt. *Vid. Erasmus Stella in Antiquit. Borufforum: Matthias Strykovski Offostevicius in Hist. Lithvan. Alb. Wijuk Kojalowicz Part. 1. Hist. Lithvan. lib. 1. pag. 12.* Qui Waidevutum Alanorum sive Lithvanorum Regem fuisse perhibent, rursus in duas scinduntur partes. Alii à Sudinis antiquioribus Prussiae incolis (i. e. à Sambitis, ut ipsi interpretantur, quamvis perperam, ut suo loco diximus.) Waidevutum leges petiisse, asserunt, eoque ipso indicant, à Gothis, qui Sambiam olim tenuere, leges has esse profectas. *Vid. Stella lib. 2. Antiq. Boruff. post princ.* Alii nullâ Sudinorum mentione factâ Waidevutum Prussis leges dedisse referunt, quo innuunt, Waidevutum, primum juris hujus auctorem esse. *Vid. Kojalowicz & alii plures.*

II. Sed ipsas leges videamus, quarum Waidevutus auctor esse perhibetur. Videlicet collectâ in unam Rempubl. vagabundâ, nullisque sedibus affixâ, sed per agros & nemora dispersâ multitudine, *promiscuos concubitus severè inhibuit: perpetua verò conjugia ad unam tori consortem restrinxit; pecorum & servorum numerum definiit: debiles & ad labores ineptos ali vetuit; est illi proprii essent parentes; loca publica conjugis destinavit; jus hospitii sacrosanctum esse voluit: Cultum denique DEorum Prussos docuit.* Hæc Kojalowicz loco cit. & quædam etiam ex his Erasmus Stella lib. 2. Antiq. Huc trahi possent consuetudines omnes Prufforum veterum, de quibus suis locis egimus. Verùm ut omnia Propemodum, quæ de Waidevuto, & fratre ipsius Bruteno feruntur, fabulas redolent aniles, ita etiam, quid de legibus his sit sentiendum, nemo non intelligit. Licet enim negandum non esse censeamus, hæc & alia plurima, quæ partim jam exposuimus, partim adhuc suo loco sumus exposituri, sub ipsum Ordinis Teutonici in has oras adventum, à Prussis veteribus fuisse observata; attamen, quod hæc non nisi ad Waidevutum sint referenda, quâ nobis auctoritate satis idoneâ probabitur? Verisimilius est has fuisse Prufforum Consuetudines jam ab antiquissimis temporibus, quas etiam retinuerunt usq; in ipsum Cruciferorum adventum, ut alibi pro-

probavimus. Hic præterire non possumus ritum quendam præstandi jurisjurandi apud Veteres Prussos, etiam Ordine Teutonico Prussiam tenente, frequentari solitum. Nimirum convenerant Prussi jusjurandum præstare, dextrâ cervici impositâ, ut auctor est Borringer Monachus Carthusianus in Epistola ad Paulum Bellizerum de Rusdorff. XXVI. Magistrum generalem, apud Auctorem Chronici Ordinis, & Waïffel. in *Chron. Pruss. fol. 164. b. seq.*

III. Hæc observabantur in ea Prussiarum parte, quam Prussi veteres obtinebant; sed de Regionibus, quæ postmodum sub Ordine Teutonico Prussiarum accesserunt, aliud dicendum erit. In iis Provinciis extra controversiam est POMELLIA. Hujus enim Duces cum essent ex Slavonico sanguine oriundi, Polonisque præterea essent subiecti, jus Polonicum dubio procul in Pomerelliam introduxerunt, quod etiam in sequentibus a nobis probabitur uberius. De CULMENSIS & LOBOVIENSIS Provinciis idem videtur asserendum. Has quippe terras antiquis temporibus (videlicet tempore Boleslai I.) Regibus Poloniae fuisse subiectas, asserunt Dlugoffus, Cromerus, Neugebauerus, alii. Quædã Annalium confirmare queant fide, ipsi viderint. Si autem hoc verum est, & hæc jure Polonico vetustis temporibus usæ sunt. Quamvis & hoc non minus certum sit, Prussos illos Culmenses & Lobovienses, cum jugum Polonicum plane excussissent, in reliquorum Prussorum transisse mores, eorundemque Consuetudines, suas fecisse. Verum enim verò neque apud Polonos tunc temporis ullus erat scripti juris usus, sed jussu Principum aliorumque Magistratum pro legibus fuere, donec Casimirus Magnus Rex Poloniae Leges circa An. 1350. in tabulas referret. Per jus ergo Polonorum hic intelligimus Consuetudines Polonorum in causis privatis v. g. in hæreditatibus, contractibus &c. observatas, quas etiam iidem Culmenses, alique Veteres Prussi, cum Ordini Teutonico sese subjecissent, liberè receperunt. Enimverò cum à Jacobo Archidiacono Leodiensi Romani Pontificis Legato, Anno 1249. urgerentur, ne brutorum instar viverent, sed jus aliquod sive Polonicum sive aliud quodpiam sibi eligerent, ex cujus scripto controversias privatas decidi vellent; elegerunt sibi, habito prius inter se consilio, jus Polonicum, cui ob vicinitatem jam aliquo

aliquo modo asveverant, fortasse etiam quasdam ejus reliquias ex antiquis temporibus retinuerant. Vide Privilegium Prussis veteribus à Jacobo Legato Pontificis An. 1249. datum. Et hoc primum est jus, quod Ordine Teutonico Prussiam administrante hîc in usu fuisse legimus, nimirum JUS POLONICUM.

IV. Cum Ordo Teutonicus à Conrado Masovia Duce in Prussiam evocatus, Culmensem tractum sibi subjecisset, condidit Hermannus de Balke Magister Prussiae Provincialis An. 1232. urbem, nomine CULMAM. Vid. Petrus de Dusburg. *part. 3. Chron. Pruss. c. 8.* Transtulit etiam deinde urbem THORUNIENSEM, quæ antea ad quercum quandam ingentem in modum castelli communitam condita fuerat, in locum, ubi nunc sita est, ex quibus urbibus & castellis Prussos jam commodè poterat infestare. Cum verò nulla Respubl. sine legibus commodè gubernetur, idcirco Hermannus de Salza Magister Ordinis Generalis & Hermannus de Balke Magister Prussiae Provincialis dederunt An. 1233. d. 5. Calend. Januar. Culmensibus, Thoruniensibus aliisque urbibus in Provinciâ Culmensi tunc jam conditis condendisquæ PRIVILEGIUM CULMENSE (die Kulmsche Handveste). Et cum postea Privilegium illud incendio urbis Culmensis periisset, renovavit illud, additis quibusdam capitibus, aliis etiam omissis, Eberhardus de Seyne Præceptor Domus Mariæ Teutonicorum per Alemanniam & Vicesgerens Magistri Generalis per Livoniam & Prussiam An. 1251. Kalend. Octobr. (non autem Anno 1250. ut varia exemplaria Germanica habent) Authenticum hujus Privilegii Exemplar Latino idiomate conscriptum habetur, in Tabulario Terrarum Prussiae, quod est in Curia Thoruniensi. *Vid. quæ in Animadversionibus nostris ad Dusburgensis part. 3. Chron. Pruss. cap. 1. notavimus.* Germanica hujus Privilegii exemplaria, licet existent non pauca, antiquius tamen vidi nullum, quam quod in Bibliotheca Vindibonensi, fortasse ab ipso Magistro Teutonici Ordinis Imperatori transmissum habetur, cujusque principium & finem, quatenus illud ab Eberhardo de Seyne renovatum est, nobis exhibet Vir Illustris Petrus Lambecius *lib. 2. Bibl. Vindibon. c. 8. p. 833.* Scriptum illud est antiquâ Dialecto Germanicâ, adeò ut inde antiquitatem Exemplaris hujus non difficulter agnoscas.

V. Quæ in dicto privilegio continentur, ad certa referri possunt capita.

capita. Primum Culmensi Provinciæ, quam tunc solam possidebant Cruciferi, conceditur usus JURIS MAGDEBURGENSIS, quod & Weichbildicum appellatur. Deinde in casibus quibusdam ipsi conceditur JUS FLAMINGICALE. Tertio JUS FRIBURGENSE, quod obtinere debuit, si quis inveniret fodinas auri. Præter hæc JUS SILESIACUM, quod observari debuit, circa inventionem fodinarum argenti. Postremò SPECIALES QUIDAM CASUS determinantur, immunitatesque partim Culmensis ac Thoruniensis urbium speciatim, partim etiam totius Provinciæ Culmensis enumerantur. Fundamentum hic est jus Magdeburgense, quod in omnibus casibus in Privilegio Culmensi non expressis obtinere debuit. Reliqua jura, ut & speciales illi casus, sunt tantum exceptiones quædam à Jure Magdeburgensi. De singulis his, cum ex ipso Privilegio facillè cognoscantur, hic agere non attinet; de jure Flamingicali tamen quædam paulò uberiùs nobis disputanda erunt. Datur JUS FLAMINGICALE Culmensi Provinciæ duobus in casibus. I. In mensurandis agris, ut quantitas mansorum (*der Huben*) secundum modum Flamingicalem constituatur. Proinde cum procedente tempore cruciferi mensuram hanc contra privilegium Culmense imminuerent, non minima hæc inter causas belli contra Cruciferos suscepti numerabatur. vid. Casp. Schuz. *lib. 4. Chron. Pruss. fol. 137.* II. In familiâ heriscundâ, ut vigore Privilegii hujus bona omnia inter conjuges communia sint; sine discrimine creditoribus obligentur; dimidia pars eorum ad liberos, & reliqua ad conjugem superstitem devolvatur; sinu soluto, factâq; hereditatis divisione, portio unius ex libris denari ad fratres & sorores, non ad parentes, deferatur. Vid. Casp. Schuz. *lib. 1. Chron. Pruss. fol. 19.* & imprimis *in lib. MS. de hereditatibus.* Item Adamus Riccius Jctus non ita pridem in Academia Regiomontana celeberrimus, in *Tratatu Rapsodico de librorum juris Romani aliorumq; Quantitate & Qualitate num. 86. p. 281.* Unde jus hoc nomen sit sortitum, ut diceretur Flamingicale, dubitatur. *Flaman* hodieque Gallis idem est qui *Belga*, hinc Jus Flamingicale non aliud esse videtur ac jus Belgicum. Nomenclatio hæc eò insuper firmatur, quod totum Belgium, exceptâ Frisiâ, eandem bonorum communionem admittit, teste Arnoldo Vinnio *ad pr. Institut. de societ. num. 3. & aliis.*

Quan-

Quamquam autem hæc sunt probabilia, strictiùs tamen hic vocem
 Flammingorum accipi, alia plurima testantur monumenta. Vi-
 delicet notum est, Flandros ex Belgis speciatim Flamingos no-
 minari, & quidem adeo proprium illud Flandrensi nomen est,
 ut ab Hollandis etiam expresse hoc ipso distingvantur. Exem-
 plum, præter illud, quod ex Helmoldo citabimus infra, habemus
 in Privilegio Casimiriano urbi Gedanensi Anno M CCCCLVII.
 Dominica Cantate concessio, ubi hæc verba reperiuntur:
Und vormehrer uff das di vorgemeldte unsir Stadt Dan-
zigk zu vorhogeter Zeligkeit und Bollfahrt kommen moge/
vorlenen wir / geben und zulassen/ das kein Nurenberger/
Lambarth/ Engelscher/ Hollander/ Flemigk/ Jude/ adir
welcherley wesen Fremden us Reichen unde Landen ein ie-
derman ist in den vorgeschriebenen unsir Stadt Danzigk
macht/ Privilegia oder Frenheit haben sol zu kauffschlagen o-
der zu wohnen/ ohn Willen / Wissen und Wolborth der
Burgermeister / Rachtman und Scheypen / unde ganze
Gemeine unsir Stadt Danzigk nachgenumpt. Hæc ibi.
 Cæterum his, quæ de Flandris diximus, obstare videtur Rescri-
 ptum quoddam Magdeburgensium Scabinorum, quod habetur
in primo Codice MS. Bibliotheca Wallenrodiana, quæ Regiomonti est
Part. 3. num. 1. ubi jus hoc Flamingicæ deducitur à loco quodam
 ad Albim non procul ab urbe Magdeburgi sito, cui nomen Fle-
 mig. Sed verba ipsa dabimus: **Sprechen wir Schöppen zu**
Magdeburg vor Recht / daß an einem Orth Landes nahe
ben Magdeburg gelegen/ über der Elben in Flemig genant/
im tödlichen Absterben der Eheleute / mit dem nachgelasse-
nen Gütern und Erbe nach Ubunge / Gebrauch und Alter
vorwerter Gewohnheit desselben Orths Landes dermassen
gehalten wird/nehmlich/ wenn in dem Flemmig ein eheliche
Person Todes halben abgangen und verblichen ist / und sein
ehlich Gemahl / Weib oder Mann samt Leibes Ehren und
Gütern nach sich hat gelassen/alsdann nimbt die Frau oder
Mann

Mann/so am Leben/die Helffte aller gelassenen Güter / und die Kinder/die andere Helffte. An Mangel aber der Leibes- Erben/so hat die verstorbene Person des Ehestandes alle ihre Güter die zu Erbe und Erbrechte gehören / auf seinen gelassenen Ehegatten die Helffte/und auf seinen nächsten Erbnahmen die andere Helffte nach obbemeldeter Flämischer Gewohnheit gebracht und gefället von Rechtswegen / versiegelt mit unserm Insiegel. Hæc ibi. Paulus Matthias Wehnerus in Supplemento Practico addit insuper Annum, quo Rescriptum illud datum est, nimirum Anno 1539. Non minus his obverti possunt, quæ habet Ahasverus Fritschius in Supplemento Speidelio Resoldiano pag. 36. & seq. Derivari namque dicit hoc jus à quibusdam à Flaminibus, Romanorum Sacerdotibus, quandoquidem ii, qui bona Flamingicalia possident, animadversaria quædam sacra peragere coguntur. Sed locum ipsum Fritschii, in quo fusissimè ritus in sacris illis observari solitos persequitur, apponere non pigrabimur, ut Prussi monumenta antiqua evolventes animum advertant, utrum simile quidpiam apud Prussos olim sub ipsam Cruciferorum in Prussiam adventum observatum fuisse, in Historia Prussica reperire queant. Verba Fritschii sunt: *In comitatu Schwartzburgico, linea Rudelstadiensis quibusdam in locis prædia quadam rustica à subditis possidentur, quæ vulgo Flämische Güter appellant. An à Flaminibus, ut quidam volunt, & solemnitas anniversaria ac memoria pristina Religionis paganice, istis in locis olim usitata innuere videtur, aliis dijudicandam relinquimus. In hisce enim rebus antiquioribus non immeritò conjectura libera. Ut vero Lectoribus ejusmodi bonorum qualitas apertior sit, sequentia subjicere placuit.*

ff

Ber

Verzeichnis.

Was man von den Flämischen Recht noch vor Nachricht hat.

Als Flämische Recht an Ihm selbst wird an hiesigen Orten nirgends beschrieben befunden/sondern es ist eine Consuetudo oder Observantia, diese wird nur in dreien Fluhren als der Heringer/ Görspacher und Bergischer an folgenden benahmten Orten noch bis dato observiret / und zwar 1. in der Heringschen Fluhr (i. e. districtu) werden die Derter benahmet (1.) im Eller/worüber ein sonderlicher Aufseher bestellet ist/ so der EllerSchulze genandt wird (2.) im breiten Lande. An diesen und vorigen Orten ist lauter Länderey (3.) in und vor dem Horn/ woselbst Land und Wiesen sind/und ein sonderlicher Aufseher dazu bestellet ist/welcher der HornSchulze genandt wird. 2. In der Görspachischen Fluhr werden die Derter benennet / in den Senckern; am Karmwege; oben in den Wehren; hinter dem Wable; das Wabl genandt; in der Pfanne; am Riethwege; gegen dem Pflanzengarten; in der Hunffe; uff der Helm; gegen dem Patschwinkel und dem Wehre/ uff der hohe Lachen/ hinter dem Kirchhoffe/ der Möhlhoff und gegen Hans Hoffmanns Garten. Es sind auch 46. Häuser im Dorffe Görspach dem Flämischen Recht unterworfen. Ferner ist in der Görspachischen Fluhr am Flämischen Lande und Wiesen belegen: Unten in der Wehren/an der Sandfuhr/ an der Wiesen im Vorriethe / in der kalten Wiesen und in der Bipligen; im Langenriethe/von welchen Dertern nacher Berga der Flämische Kirchgang gehalten wird. 3. In der Bergischen Fluhr werden die Derter folgender ge-

In

stalt benahmet (1.) das Borrieth / worinnen begriffen der Sundfort/ so Land ist/ die kalte Wiesen / so Art / Acker und Wiesen / die Piplizen / so Wiesen/ die Görspachische Seidwand/ so Land/ in den Werthen ist Land; hinter dem Wabl ist Land/ in dem Morgen sind Wiesen, an der kurzen Wiesen ist Land/ am Hermannswege/ so Land und Wiesen; in der Mühlwiesen ist Land/ ein kleiner Ort der Karn genandt / ist Wiesen/ auf dem Riethgraben / stößet auf die Helm und ist Land/ das Görspachische Borrieth / so mehrentheils Wiesen und etwas Land / ein kleiner Ort Dutgenwenda genandt ist Land (2.) das lange Rieth das Flämische / so Art Ackers und Wiesen/ fänget sich über den Hafferstücken an und wendet bey der gülden Mühlen an dem Mühlwege/ so nach Aulshen gehet, und gehet bis an den Kirchhoff / so ein kleiner Ort/ woselbst der Flämische Spruch gehalten wird / so am Ende/ stößet gegen die Mühlen/ und sind folgende Derter darinnen begriffen von der Helm bis an den Fackelsgraben unter und über den Thiergarten / gegen oder über der Kutforth/ unter und über den dreyzehn Stücken/ unter und über dem Himmelgärten unter dem Ochsenpfuel gegen dem Kesselsumpfe/ über dem Milchplatz / unter und über der gülden Mühlen/ gegen dem Eulenloche/ an diesen jetzt benahmten Dertern ist ArthAcker und Wiesen / die Pfaffenwiesen ist nur ein Stück/ ein Ort Cründeroda genandt/ ist Land.

2.

An vorbenahmten dreyen Dertern/ als Heringen/ Görspach und Berga / müssen die Kirchgänge folgender gestalt gehalten werden. 1. im Heringen werden Sie in der Wochen auf die Tage/ da geprediget wird/ gehalten / welcher nun allein Ellerland besizet/ und davon einen Kirchgang zu halten vorhabens / muß solches dem Pfarr und dem Eller-

tt 2

Schul-

Schulzen anzeigen/ welcher Schulze dann drey vom Rahte dar zu verordnete Flämmiger/ so allemal RahtsCämmerer seyn/ bestellet/ daß Sie auf den Predig Tag in der Kirche erscheinen/ wenn nun die Sacra ganz verrichtet/ wird ein Christlicher Gesang gesungen/ unter welchen Singen der Schulze voran gehet/ demselben folgen die drey Flämmiger/ und darauf derjenige/ so den Kirchgang hält/ mit seiner Frauen/ gehen umb den Altar und opfern auf denselben/ welches Opfer derjenige/ so geprediget/ als ein Gratial befohlt/ hierauf Sie zur Kirchen hinaus gehen/ und legen/ so denn der Schulz und Flämmiger vor der Kirche einen Glückswunsch an den Kirchgänger ab und gehet ieder nach seinem Hause/ so bald nun darauf die Glocke zehen schläger/ muß der Kirchgänger den Tisch gedecket/ und auf demselben gesottene Himer stehen haben/ in welchem Moment zugleich die drey Herren Geistlichen/ der Schulze mit seinen dreyen Flämmigern/ und die drey SchulCollegen in des Kirchgängers Behausung sich auch müssen einfinden/ wenn von einem hierwieder gehandelt wird/ muß derselbe eine gewisse Straffe nach Ausspruch der Versamleten erlegen. Wann nun die Mahlzeit verrichtet/ muß der Kirchner aufstehen/ benehst dem Kirchgänger und dieses Fraue in ihren Mänteln vor dem Tisch erscheinen/ und liefert der Kirchner den aufgesetzten Kirchgangsbrief öffentlich/ und stellet solchen unter seiner Unterschrift dem Kirchgänger zu/ welcher sich bedanket/ und denen andern beyden Herren Geistlichen/ wie auch dem Kirchner nach seinem Belieben/ doch daß es nicht unter einem Kopfstücke sey/ im präsent giebet/ hierauf setzen sie sich wieder nieder/ und müssen die Zusammengekommene mit einer Musie oder einem lustigen Gespräch sich noch eine Zeitlang ergesen/ welches ein halber Flämischer Kirchgang genandt wird.

Wann

Wann nun einer im breiten Lande/ in und vor dem Horn Länderey oder Wiesen hat/ geschiehet die Bestellung bey dem Herren Schulken/ welcher auch die ihm zugeordnete drey Flämmiger zu sich nimbt/sonst wird es in allem dem vorigen gleich gehalten/ und wird solches ebenmäßig ein halber Kirchgang genant.

Wann aber einer unter beyden Schulken liegende Gründe hat/ so werden selbige beyde auf einmahl angesprochen und muß der Kirchgänger speisen/wie vorerzehlet / doch muß des Abends wiederumb eine Mahlzeit gegeben werden/ bey der Zusammenkunft sind also dann die drey Herren Geistliche/der Eller Schulke mit drey Flämmigern und die drey Schuldiener.

Wenn nun der Kirchgangs-Brief ausgeantwortet/ stehet jedwederm frey/ nacher Hause zu gehen/ und gegen die Abendmahlzeit sich wieder einzustellen/worbey dieses in acht zunehmen/wann die Zusammengekommene alle von einander gehen/das keiner bey dem Kirchgänger mehr ist/so ist dieser das Abendbrod zu geben nicht schuldig / wenn sie gleich sich einfinden wolten / weßwegen allezeit eine Person bey dem Kirchgänger verbleibet/ biß das Abendbrod wieder angerichtet wird/und wird solche Ausrichtung ein ganzer Flämmischer Kirchgang genant. 2. In Görspach werden die Flämmischen Kirchgänge auch auf die Tage / wenn in der Woche geprediget wird/ gehalten / und muß vorher der Kirchgänger/ er sey ein würcklicher Unterthan oder Frembder / den Pfarr und den Ampts Schultheissen/ umb das dieser die darzu gehörige Personen bestellen lasse/ansprechen/ finitis sacris, gehet hinter dem Schultheissen und Flämmigern der Kirchgänger benebens seiner Frauen umb den Altar/ und opfern auf demselben/ welches Opfergeld der Pfarr zu sich nimbt/

nachgehends stehet dem Kirchgänger frey / entweder zwey Mahlzeiten zu geben / worzu der Pfarr / Diaconus , Schultheiß / die Vorstehere / Schulmeister und der Dorffknecht gehalten werden / und muß bey der Mittags-Mahlzeit / wenn die Glocke zehen schläget / das erste Gericht auf dem Tische stehen / es sind aber die Versambleten befugt / das Bier zuvor zu kosten / wann nun solches tadelhaftig ist / haben Sie Macht davon zugehen / und hilfft dem Kirchgänger der Kirchgang ganz nichts / verbleiben Sie aber bey dem Kirchgänger / muß nach geendigter Mahlzeit der Kirchner aufstehen / den Kirchgangs-Brief welcher von dem Pfarr / Diacono, dem Schultheissen und denen vier Vorstehern / unterschrieben wird / öffentlich verlesen / und selbigen im Nahmen Gn. Herrschafft / dem Kirchgänger überantworten. Hier auff mögen die Zusammenkommende wieder nach Hause gehen (doch das einer oder zwey bey dem Kirchgänger verbleiben / denn sonst derselbe die Abend-Mahlzeit zu geben nicht verbunden) biß gegen zwey oder drey Uhren / da die Abend-mahlzeit wieder angehet. Will aber der Kirchgänger die Mahlzeiten nicht ausrichten / stehet ihm davor 1. Thaler und einen Kuchen zu geben / auf diesen Fall bekömmt von dem Thaler der Pfarr 3. Gr. der Capellan 3. Gr. der Schultheiß 3. Gr. die Vorsteher ieder 3. Gr. der Schulmeister einen Gr. 6. Pf. und der Dorffknecht 1. Gr. 6. Pf. wie auch von den Kuchen ein ieder seine portion, von diesem Kuchen / wird des Kirchgängers Frauen auch ein Stück gegeben / und wird aus der Gemeinde Register 1. Dreyer drauff gesetzt / und Ihr so dann benebst einem Glückwunsch überreichet.

3.

In Berga / wer daselbst würcklich wohnet / und einen
oder

oder mehr Dörtern / so unter dem Dor- und Langenrieth begriffen seyn / Länderey und Wiesen hat / hält einen ganzen Kirchgang und giebet auff zwey Tage drey Mahlzeiten / als den ersten Tag zwo und den andern eine / und werden darzu invitiret / der Schultheiß / des Langen Rieths Schultheiß / des Dorrieths Schultheiß / wie auch des vorigen Jahres gewesener Dorrieths Schuldheiß so die Rechnung geführet / imgleichen der Cantor / der Dorffknecht / und einer von des Kirchgängers Anverwandten / über solche Ausrüstung muß der Kirchgänger noch geben zwölf Groschen / wovon die Schultheissen bekommen vier Groschen / umb daß Sie den Kirchgangsbrieff / so unter Auffdrückung des Amtes Siegels und des nacher Kelbra zur Justiz verordneten Besambten eigenhändliche Unterschrift verfertigt wird im Amte ablangen / und da von Angebühren acht Groschen entrichten / wer aber nur an einen oder mehr Dörtern / so unter dem Langen- oder Dorrieth belegen Länderey und Wiesen hat / giebet einen halben Kirchgang / als zwo Mahlzeiten und an Gelde halb so viel / als vorgemeldet. Ein Fremder so nicht wesentlich in Berge wohnet / giebet von einem ganzen Flämischen Kirchgange zwey Thaler / so unter die Fläminger vertheilet werden und zwölf Groschen welche wie vorerwehnet / verwendet werden / von einem halben Kirchgange aber giebet er nur halb so viel.

4.

Welche verbleibende Personen nun / sie mögen wohnen wo sie wollen / in obgedachten dreyen Flühren / und denen darinn benahmten Dörtern / Häuser / Länderey oder Wiesen erblich besitzen und vorbeschriebener massen / weder ganzen noch halben Kirchgang gehalten / und von ihnen eines verstorbet / fället Gn. Herrschafft von solchen Flämischen Gütern /

Gütern/ das dritte Theil anheim/ doch stehet dem überbleibendem Ehegatten frey ob er den dritten Theil wil taxiren lassen/ und mit Gelde wieder an sich zu lösen. Wenn aber eine ledige Person/ Flämische Güter hat / ist sie zwar solche zuverkirchgangen nicht verbunden / wenn sie aber sich dieselbe an gehörigen Orten nicht läffet zuschreiben und vertribet/ ist der dritte Theil gleichfals gnädiger Herrschafft/ oder des verstorbenen nechsten Erben möchten solchen wieder an sich zu lösen. Solange nun die vererlichten Personen beisammen leben / und vorbeschriebener massen einen Kirchgangsbrieff erhalten haben / mögen sie der Flämischen Gründe an sich kauffen/ so viel Sie wollen/ und ihr Vermögen sich erstrecket / und haben sie ferner einen Kirchgangsbrieff an sich zu lösen/ nicht angehalten werden/ so bald aber der überbleibende Ehegatte ad secunda vota geschritten ist/ und nicht wieder einen Kirchgang hält oder einen Kirchgangsbrieff an sich bringet/ und solches votum durch den Tod wieder zerrissen wird/ fällt das dritte Theil/ oder das precium an gnädige Herrschafft.

5.

Wann zwei ledige Personen einander heyrathen in wehrenden Ehestande Flämische Güter auff was masse es wolle/ erblich überkommen/ Kinder darinnen miteinander zeugen/ eins von ihnen beyden stirbet/ und die überbleibende zur andern Ehe schreiten wil ist solche Schuldigung so viel an Flämischen Gütern vorhanden mit ihren Kindern deren eins oder viel seyn mögen/ gleich zu theilen/ und die eine Helfte/ so den Kindern zukommt/ per sortem wieder unter die Kinder vertheilen zu lassen/ damit iedweder Kind / die ihm zukommende Flämische Stücke können zugeschrieben werden. So lange nun die Kinder vom Vater oder Mutter alimentirt werden/ bleibet der usus fructus solcher Flämischen Güter
ben

bey Ihm oder bey Ihr/ausser den hat das Kind / so es Major-
rennis mit seinem Flämischen Macht/seines Gefallens nach-
zuwalten.

6.

Ob zwar von etlichen Flämischen Stücken unterschied-
liche Zins Herr Zins zu fodern haben / so ist doch keiner be-
rechtiget Lehngeld zu fodern.

7.

Wann einige Irrung / wegen der Flämischen Güter
entstanden / so sind die ältesten Flämiger von Heringen/
Görspach und Berga zusammen gefodert worden / auf ei-
nen kleinen Wiesenplatz / so bey der Mühlen gelegen / und
haben über solche Streitigkeiten eine Sentens gefällt / so ein
Flämischer Spruch ist genennet worden / welcher in einem
oder anderm Dicastrio vor gültig erkant worden / weils in
solchen Sprüchen / daß es bey vorigen Begebenheiten auch
also gehalten worden / die Flämiger nahmentlich inseriret
worden. *Hactenus Abasverus Fritschius. Ex his jam stutuendum
esse videtur, Jus Flammigiale non ex Flandria, sed aliunde esse
arcessendum. Verum neque hæc sententiam nostram subvertent,
cum ex historia Seculi XII. constet, & hos Flamingos, de qui-
bus Rescriptum Magdeburgense & Fritschius agunt, à Flandris
originem traxisse. Confirmant hoc luculentis & satis idoneis
Historicorum testimoniis alii; nobis duos Historicos produxisse
suffecerit, quorum alter est Helmoldus Presb. Bosoviensis, alter
Andreas Albinus recentior Chronici Misnici Scriptor. Ille lib. 2.
Chron. Slav. cap. 2. Pribislaum sic Slavos alloquentem introducit:
Notum est omnibus vobis, quanta calamitates & pressura apprehenderint
gentem nostram, propter violentam Ducis (Henrici Leonis) potentiam,
quam exercuit in nos, & tulit nobis hereditatem Patrum nostrorum &
collocavit in omnibus terminis ejus advenas, scilicet FLAMINGOS &
HOLLANDOS Saxones & Westphalos atque nationes diversas. Hic
verò ea de re sequentia habet: Wie auch noch länger hernach
umb Keyser Friderici Barbarossa Zeiten oder wie die Chronica*

uu

Philip-

Philippi meldet unter Kaiser Conrado III. Svevo der Marggraff zu Brandenburg [Albertus Ursus des Geschlechtes der Fürsten zu Anhalt/ neben die Meyßner und Harzländer an die Sala/ Elbe und Havel viel Holländer und Flandern an der Sorben Lausnizer und an derer Wenden statt gesetzt hat. Daher in dem Churfürstenthumb umb Wittenberg noch heute zu Tage der Städte Niederländische Nahmen sollen vorhanden seyn / als nemlich Kemmerich/ Camera-cum, welches man depravate Kemberg ausredet/ Burg Brugæ, Niemeck Neomagum, Rabenstein oder Rawenstein/ Acken an der Elbe/ das ist Achen oder Aquisgranum und zwar der ganze Strich daselbst auf der Höhe umb den Fleming von den Flandern oder Pleumosis genennet worden / wie denn diktinal eben von Alberto Urso und Henrico Leone viel Holländer und Westphalen in die Mark zu Brandenburg geführet/ dannhero das Sächsische Volk daselbst ist/ und die Wenden vertrieben worden. Gleichesalles auch bey Raumburg an der Sala ein Dorff Kemmerich genant liegen soll/ und etliche Acker/ die Holländische genennet werden/ wie ichs aus einem Diplomate Portensi gesehen / dahin vielleicht auch etliche Niederländer gesetzt worden. Hæc Albinus in Chronico Misnie tit. 8. pag. 90. quæ eo libentius enotavimus, quod loci Fleming expressam faciunt mentionem. Ex his liquido jam constat, Jus Flammingerum, esse jus Flandrorum, à quibus illud acceperunt primò Provinciæ Belgicæ; deinde multi alii Germaniæ superioris districtus, in quibus & ille est, qui in Rescripto Magdeburgensi ad Albim non procul ab urbe Magdeburgensi situs esse dicitur. Cum ergò Cruciferi Culmensi Provinciæ juris Magdeburgensis usum concessissent, non mirum est, quod in quibusdam casibus jus Flammingiale iisdem concesserint, utpote, quod Magdeburgensi districtui jam tum non fuerat ignotum. Neque obstat, quod districtus ille Flemming in tabulis Geographicis nusquam reperitur. Appellationes enim ejus generis à juribus

juribus agrorum petita, non sunt Geographica, sed Politica, eo-
que à Geographis non attenduntur.

VI. His ita expositis progredimur ad difficillimam illam
quæstionem, utrum Privilegium hoc Culmense civitatibus tan-
tùm Provinciæ Culmensis, an verò Nobilitati quoque aliisque
Provinciæ Culmensis incolis fuerit concessum? In dissertatione
meâ de origine Juris Prussici, quam ante paucos annos publici ju-
ris feci, probabilissima mihi visa est illa sententia, quæ Civitatibus
tantùm, aliisque Colonis ignobilibus hoc Privilegium datum esse
tenet. Rationes, quæ me in eam traxere sententiam non fuerunt
nullæ. Videbam enim primùm pleraque capita Privilegii Cul-
mensis restringi ad Civitates. Deinde animadvertēbam Feoda-
les distingvi à civibus *num. 9.* Item in subscriptionibus Privilegii
Culmensis de An. 1251. post Cives demùm Culmenses nomina sua
subscribunt Feodales. Hos autem Feodales esse nobiles non
pauca probant. Ut enim præteream subscriptionem jam jam
citata, in qua inter Feodales nomen suum subscripsit Frideri-
cus de Neu, more Nobilibus usitato, qui cognominibus suis ap-
ponere solent, *in, à* vel *de*, particulas, Petrus certè Dusburgensis
eos videtur appellare Feudatarios, quos jam appellamus Nobiles.
Consuli ea de re possunt *part. 3. c. 27. 161. & 187.* Adhæc feuda tunc
temporis non nisi Nobilibus poterant conferri, ut habet *Sächs.*
Landrecht cap. 2. cujus verba sunt: *Pfaffen und Frawen/
Bawren und Kaufleute/ und alle die rechtloß sind / und die
unehlich geböhren sind / und alle die nicht von Rittersarth
vom Vater sind / die solten Lehnrechts darben. Welcher
Herr doch dieser einem ein Gut leihet von dem haben Sie
wol Lehnrecht an dem Gut / sie erben es aber nicht an ihre
Kinder.* Quod si Feudatarii sive, ut in ipso Privilegio Culmen-
si vocantur, Feodales, sunt iidem qui Nobiles, & Feodales erant,
& olim in Culmensi Provincia, nihil ad eos attinere videtur Jus
Flammigale, quod juri Feudali apertâ fronte adversatur. Hæ
fuere rationes, quæ me in eam adduxerunt sententiam, ut crede-
rem, Nobilitatis Prussicæ Privilegia non esse in Privilegio Culmen-
si descripta. Verùm postea multis iisque maximi momenti diffi-
cultatibus pressus, veriore contrariam deprehendi sententiam.

Etenim primùm, iis temporibus, quibus Privilegium Culmense datum & renovatum est, Nobiles etiam in urbibus imprimis majoribus, habitabant, ne crebris hostium incursionibus infestarentur. Inde est, quod in citatis Privilegii locis Feodales illi in urbibus esse dicuntur: Manifesta sunt verba *num. 9. Dicti verò cives ac Feodales earundem civitatum &c.* Sic etiam in subscript. Inter Feodales numeratur *HERMANNUS Scultetus in Thorun.* Firmari hoc potest & ex familiis Thoruniensibus, quarum insignia in templo B. Mariæ hodieque cernuntur appensa. In illis est familia *derer von Essen* /cujus insignia appensa sunt Anno 1350. Ex hac sine dubio fuit An. 1367. *Ludeco von Essen* Commendator Gedanensis, ut habet Schuz, inter nomina Nobilitatis Prussicæ Chronicis præmissa. RHODIORUM etiam familiam, eandem fuisse puto, atque illam, de quâ in Animadversionibus *ad Dusburg. part. 3. c. 136.* egimus. Item familia *derer von der Linden* quæ & à Caspare Hennebergero jam superiore seculo laudatur in *opere Stematum Nobilitatis Prussicæ MS. sub Lit. L.* apud quem etiam insignia dictæ familiæ reperias. Commemorat autem ibidem Nicolaum *von der Linden* /qui Barbaram *Fincken* (nobilis & familia in Prussia Ducali) in conjugem duxit. Hujus Nicolai *von der Linden* filia natu major nupsit *Sigismundo von Wildenaw.* Natu minor nomine *Gertrudis Alberto de Ostisgau.* Sed & hanc ipsam Ostisgaviorum familiam reperimus inter insignia Thoruniensia, ubi dicitur *Ostichow.* Commemorantur etiam aliquando *Lindenii*, qui præcipuos in Ordine Teutonico Magistratus, ad quos non nisi Nobilibus dabatur accessus, administrarunt. Nam An. 1374. limitationi, quæ inter Episcopatum Varmiensem & terras Ordinis facta est, subscripsit *Godfridus de Linde* in *Balga* Commendator, apud *Th. Treterum* in *Vita Henrici III. Sorenbaum Episcopi Varmiensis.* Non aliud fortassè sentiendum erit, de illis familiis *von der Brücken* An. 1351. *Von Const* 1352. *Von Putten* 1353. *Von Datzeln* / *von Allen* / *von Waldau* / aliisque plurimis, quarum insignia ibidem spectantur. Itaque si in urbibus habitarunt Nobiles, facti etiam sunt hujus Privilegii participes, quod etiam non secus atque alii cives subscripserunt. Feodales autem quod dicuntur, illud sententiam nostram non evertit. Nam fortassè propterea vocantur Feodales, quod in Germania feuda non nisi Nobilibus confe-

conferebantur, adeo ut hæc vocabula Feodalis & Nobilis facta, sint *isoduvamēsta*; vel etiam quod cura castrorum aliorumve bonorum Ordinis Teutonici ipsis fuerat commissa. Fac autem, caput de jure Flammigicali Nobilibus non posse competere, reliqua, tamen Privilegii capita quis ipsis propterea denegabit? Videlicet dici posset ipsis bona feudalia speciali quodam Privilegio concessa, quod non obstat, quò minus generatim dici queat, Jus Flammigicale toti Provinciæ Culmensi fuisse datum. Sed neque hoc necesse est, ut concedamus, quibusdam Nobilibus in Culmensi Provinciâ concessa esse Bona Feudali jure, cum disertis verbis contrarium asserat Casimirus Jagellonides Rex Poloniæ in Privilegio de An. 1466. ubi in reliquis Provinciis Prussiæ Regiæ, jura Prutenicalia, Magdeburgensia, Pomeranica & Feodalia abrogat, unumque jus Culmense, i. e. Privilegium Culmense, & in eo descriptum jus Flammigicale, quo tunc Culmensis utebatur Provinciâ, omnibus Prussiæ Regiæ incolis Nobilibus juxta atque ignobilibus concedit. Verba ipsa dabimus infra. Ex quibus manifestè satis elucet, Jus Flammigicale, quod tempore Casimiri jam appellabatur propriè jus Culmense, ut & nunc appellatur, omnibus Culmensis Provinciæ incolis fuisse concessum. Accedit, quod & olim non solum Cives, sed & Nobiles ab Ordine Teutonico pressi, ad Privilegium suum Culmense provocabant, eoque se tutabantur, ut ex multis Schuzii aliorumque Historiæ Prussicæ Scriptorum locis manifestum sit.

VII. Caterùm præter Jus Polonicum, Magdeburgicum, Flammigicale, fuerunt alia adhuc jura aliis Prussiæ incolis ab Ordine Teutonico collata. Subactâ Pomesaniâ & Pogesaniâ, condita est An. 1237. arx Elbingensis, eo in loco, ubi Elbingus amnis, in lacum recentem se exonerat. Postea circa An. 1239. translata est illa ipsa arx, in eum locum, ubi hodie liberalium artium Gymnasium erectum esse videmus. Ad arcem illam Lubecenses condiderunt urbem, dictam Elbingum, à flumine præterlabente nomen fortitam, eique ut jus Lubecense, quod paulò antè per Fridericum II. Imp. fuerat Lubecensibus confirmatum, concederetur, à Magistro Ordinis Teutonici impetrarunt. Henricus enim de Hohenlohe Magister Ordinis Teutonici generalis, quem pleraque Chronica Prussica, imò præter Grunovianum, omnia per-

peram omittunt, A, 1246. Civitati Elbingensi primum contulit Privilegium, & in eo quoque id quod diximus Jus Lubecense. Insignia quoque, quæ adhuc in usu sunt, cruces duas Urbi dedit, rete autem ex insignibus Lubecensibus addidit. Sed quando hæc in Animadversionibus nostris *ad Part. 3. Dusbürgensis cap. 16.* jam pertractata sunt, nunc illa tantum, quæ sunt hujus loci, persequemur. Contulit nempe Henricus jus Lubecense civitati Elbingensi, confirmavitque, ita tamen, ut expressè cautum voluerit, ne appellationis causa (quæ in Privilegio correctio, in Germanica verò versione *Rechtfertigung* vocatur) longas vias facere, ut habent verba Privilegii, compellerentur. Sanxit insuper, ut ipsa correctio feret infra quatuor scamna judicialia (4. *Gerichtsbänken*) secundum consilium domus suæ. Tandem tamen An. 1343. & An. 1357. Appellationes ad Lubecenses institui cœperunt, concedente id Magistro Teutonici Ordinis, ut Vir Nobiliss. atque Ampliss. Gotofredus Zamelius, Consul Civitatis Elbingensis dignissimus me edocuit. Conf. Martin. Cromer. *in descript. Regni Poloniae & speciatim Prussiae pag. 216. Edit. Elzeviriana Casp. Schuz. lib. 1. Chron. Pruss. fol. 70.* Elbingensium exemplum secutæ sunt & aliæ quædam urbes. Cum enim urbs BRUNSBURGENSIS in Episcopatu Warmiensi in honorem Brunonis Episcopi (non Olemucensis qui cum Rege Bohemiæ Ottocaro in Prussiam venit, sed Brunonis Querfordensis, qui ante ingressum Ordinis Teutonici in Prussiam, sanguinem hîc pro Christo fudit) condita esset, hoc jus ipsi est collatum. *Vid. Crom. l. c.* Causam, cur Brunsbergenses jus Lubecense receperint, Thomas Treterus tribuit navigationibus Lubecensium, quæ antiquitus instituebantur per Habum Brunsbergam. *Vid. Treterus in vita Henrici I. Episc. Varm.* Recepit idem Jus Lubecense & FRAUENBURGUM in eodem Episcopatu Warmiensi, fortassis eandem ob causam. MEMELLAM quoque Jus Lubecense simul cum Livonis A. 1254. recepisse, probatur ex Rescripto antiquo, in quo Lubecenses (rogati à Magistro Livoniæ & Memelburgi sive urbis Memelæ) Livonis juris sui concedunt usum. Habet illud Rescriptum D. Johannes Sibrandus, Rostochiensis, *in Urbis Lubecensis Jure Publico Part. I. sect. 10. num. 30. pag. 107.* Ex enumeratis urbibus Elbinga tantum, Brunsberga & Frauenburgum etiam-

etiamnum jus Lubecense retinent. Memela vero cum An. 1328. Fratribus Ordinis Teutonici in Prussia degentibus esset tradita, fortasse statim Jus Magdeburgense & Flammigiale recepit. Nihil tamen hic determino. Reliquis urbibus Prussicis, quod quidem sciam, omnibus JUS CULMENSE, i.e. JUS MAGDEBURGENSE, & in hereditatibus JUS FLAMMINGIALE Magistri concesserunt, ita tamen, ut in peculiaribus singularum Civitatum Privilegiis, quæ Privilegia Foundationum vocantur, varia jura in Privilegio Culmensi data, limitarent, quædam etiam adderent.

VIII. Quæ jura extra Provinciam Culmensem Nobiles, aliique in agris habitantes ab Ordine Teutonico adepti sint, non nisi ex particularibus Privilegiis cognoscere licet. Ex iis autem elucet, quibusdam Prædia data esse, JURE CULMENSIS; quibusdam JURE FEUDALI; aliis JURE MAGDEBURGICO. (Et hoc Secul. XV. distingui cœpit IN JUS MAGDEBURGENSE SIMPLEX & JUS MAGDEBURGENSE AD UTRUMQUE SEXUM.) Aliis denique JURE PRUTENICO. De primo illo, videlicet JURE CULMENSIS, non est, ut hic pluribus agamus, cum illud non sit aliud, quàm quod supra vocavimus Jus Flammigiale. Conferebatur hoc non solum Nobilibus, sed etiam ignobilibus benè meritis, ut antiquissima testantur Privilegia. JUS MAGDEBURGICUM convenit cum JURE FEUDALI in eo, quod hæreditas tantum ad filios poterat transferri, & his deficientibus, si feudum erat antiquum, ad agnatos: Sed neque his existentibus devolvebatur ad Dominum directum. Differebat autem Jus Magdeburgicum, à Feudali, quod, ubi Jus Magdeburgicum sive Feudale Saxonicum discrepabat à Jure Feudali communi, causæ ex bonis Magdeburgensibus ortæ non decidebantur ex Jure Feudali communi, sed ex Jure Feudali Saxonico. JUS MAGDEBURGICUM AD UTRUMQUE SEXUM conveniebat cum Jure Magdeburgico simplici, & Jure Feudali in eo, quod hæreditas deferrebat ad filios, non ad filias, & deficientibus filiis ad agnatos. Differebat autem in eo, quod deficientibus filiis & agnatis, vel etiam in feudo novo simultaneè investitis, transibat etiam ad fœminas. Quæ deinde mutationes circa hæc jura contigerint,

rint, postea dicetur. Ut autem cognoscamus, quæ fuerit hominum Prutenicæ originis circa hæc jura conditio, notanda sunt, quæ habet Petrus de Dusburg *Part. 3. Chron. Pruss. cap. Vi.* delictet qui erant nobili loco orti, Ordinique Teutonico sponte sua se subiiciebant, æquali jure cum cæteris Nobilibus originis Germanicæ censebantur accipiebantque bona, quod nos addimus, aut Culmensia, aut Feudalia, aut Magdeburgensia. Qui verò non nisi armis adacti jugum Ordinis Teutonici subibant, servire cogebantur. Ignobiles etiam Prussi, si imperium Ordinis Teutonici averfati jure belli sub jugum mittebantur, Ordini vel aliis Nobilibus serviebant. Sin ignobiles Ordinis imperium non detrectabant, nec postea quicquam turbare conabantur, à servitute exempti, liberè vivebant. Et hi dubio procul accipiebant ab Ordine BONA PRUTENICA (*Güter zu Preusschen Recht*) ipsique appellabantur Liberi (*die Freyen*) Sunt & hæc bona, quodam modo Feudalia. Eò tamen differunt à Feudalibus & Magdeburgicis, quod in Bonis Prutenicis, exclusis fœminis & agnatis olim soli masculi descendentes ad hereditatem admittebantur, & si plures essent, ille, quem Dominus maximè censebat idoneum. Has differentias dictorum Jurium habet Petrus Crugerus U. J. D. ab Illustrissimo Principe, nisi fallor, Georgio Friderico Marchione Brandenburgico, ægri Principis, Alberti Friderici tutore, ea de re consultus. Est hoc Responsum M. S. in multorum manibus. Quæ singulis his juribus onera fuerint annexa, determinari vix potest, cum illa sint diversissima, nec nisi ex specialibus cujusque nobilis, aliorumque colonorum Privilegiis cognosci possunt. Illud tamen notandum est, Bona in agris Culmensia, à quocunque tandem sive nobili sive ignobili possideantur, esse multò liberiora bonis Prutenicalibus. Quocirca Magnif. Dn. Christophorus Wegnerus Bonorum Prutenicorum possessores vocat *Libertinos*; Bonorum verò Culmensium LIBEROS in *Disput. de Different. juris civilis & Prutenici* *Th. 2. Lit. f.* Vulgò sic distingui solent, ut illi, qui jure Prutenico bona possident, dicantur *Magdeburgische Freyen*: hi verò qui Culmense jure gaudent *Culmische Freyen* / quò pertinent *die Schulzen / Krieger und Culmer*. Ad extremum neque hoc prætereundum est, dari adhuc in Prussia Ducali Bona, quæ neque

Jure

Jure Feudali, neque Magdeburgico, neque Culmensi, neque Prutenico Possessoribus suis expressè sunt inscripta, quæ si sint planè libera & perpetuo jure donata (Frei Erblich und ewiglich/ ohne Zins und Scharwerck) censentur esse Culmensia, si in iis aliquod saltem onus impositum est, Prutenica sive Feudalia, ut in judicio Aulico Regiomontano pronunciatum esse in quadam causa novi. Ex his jam liquidò constat, jura, hoc numero commemorata, Bonis esse annexa, ita, ut in hereditatibus aliisque causis ad bona illa pertinentibus, controversiæ, non nisi ex eo, quo inscripta sunt, jure dijudicari queant: In aliis autem causis, omnibus in agris habitantibus, sive sint Nobiles, sive ignobiles datum est Jus MAGDEBURGENSE.

IX. Præterea, cum in singulis Urbibus, particulares non raro casus occurrant, qui in jure Magdeburgensi vel Lubecensi, non sunt definiti, singulæ urbes peculiaria sibi STATUTA, PLACITA sive PLEBISCITA, quæ Germanicè *Wilsühr* vocantur, constituiebant. In iis comprehendebant omnia, quæ ad singularum civitatum salutem faciebant, ut Leges Mercatoribus, braxatoribus, propolis, opificibus præscriptas: Item statuta de incendiis, vulneribus, puteis, plateis publicis, de ædificiis eorumque quantitate & qualitate, gregibus, armentis, annona, defensione urbis, hæreditate, & quæ sunt reliqua talia. Ejus generis plebiscita duplicia fuisse comperimus. Quædam eorum fuere perpetua, quædam annua. Hæc præscribebant precia rerum in unum annum, & constituiebantur circa Martinalia: Illa fuere, de rebus non adeò mutabilibus. Utrum verò id genus Placita cujusque urbis Magistratus potuerit solus constituere sine consensu Magistræ Ordinis, aliorumvè Magistratum Ordinis Teutonici, dubitatum jam olim est. Primis temporibus magistratus in singulis urbibus Placita talia sibi constituendi potestatem habuisse videntur, etiam sine consensu Magistræ vel Commendatoris Arcis (*HausComptsur*) qui & Burggravius dicebatur: sed postea fuit ipsis controversia eâ de re motâ. Quapropter Thorunienses coacti sunt consulere Scabinos Magdeburgenses, quid ex Jure Magdeburgico Civitatibus hic licitum esset. Scabini Magdeburgenses ad hæc rescripserunt: posse quidem Magistratum Urbis etiam sine consensu Burggraviæ talia Plebiscita

promulgare, attamen non in omnibus causis, sed tantum in iis, quæ sunt minoris momenti (in Sachen die nicht Leib und Glied angehen) ut habet responsum Magdeburgensium in *Cod. Wallenrodiano MS. primo num. 37.* In alio verò Rescripto, de rebus etiam minoris momenti Placita ejus generis cum consensu Magistri constitui jubentur; ita tamen, ut promulgentur non nomine Magistri aliorumve Præceptorum & Commendatorum Ordinis Teutonici, sed nomine Magistratus civici. *num. 48.* Et hoc etiam ita observatum esse comprobant exempla: Plebiscita namque Regiomontanæ urbis congesta esse dicuntur, à Marschalco Ordinis (qui Regiomonti sedem suam habebat) Commendatore Arcis, & duobus Consulibus ex urbe. *Vid. Plebiscita illa in pr. Peculiaribus quoque Placita Löbnicensis urbis confirmavit Henricus à Rabenstein Marschalcus Ordinis & Rudolphus Commendator Arcis An. 1439.* Similiter & aliæ urbes statuta habent peculiaribus à Magistratu confirmata. Ante autem, quam hinc abeamus, obiter notandum esse ducimus, quod Placita urbis Regiomontanæ, ut hodie in multis MSS. Codicibus habentur. 78. capitulis comprehensa, perperam à quibusdam credantur esse data An. 1394. Mariæburgi. Quam sententiam amplexus est, qui in supra laudato Codice MS. Bibl. Wallenrodianæ, quæ Regiomonti est in templo Cathedrali, propriâ manu Placitis his jam superiori seculo descriptis, non ita quidem subjecit edictum Magistri An. 1394. Mariæburgi datum, in quo jubet hæc placita recipi etiam ab aliis civitatibus. Eodem edicto Magistri motus, annum Placitis adscriptum immutavit, cumque scriptum esset An. 1494. ille substituit 1394. Sed hæc convelli possunt ex eorundem Plebiscitorum cap. 13. Ubi Michaël Kuchmeister Magister Ord. Teutonici quatuor capita seu articulos, ut vocant, Regiomontanis dedisse memoratur. Michaël verò ille An. 1413. demum in Magistrum Ordinis Teutonici electus est. Aliàs non negamus, ab ipso Cruciferorum in Prussiam adventu, primisque singularum urbium incunabulis, ejus generis placita fuisse in urbibus condita, ut non tantum ex initio horum, quæ supersunt Plebiscitorum; sed etiã ex lege quadam Sigefridi de Feuchtwangen, (qui An. 1207. in Prussiam sedem suam transtulit) cognoscimus. Constituit enim ille, ut ejus generis Plebiscita sive
Pla-

Placita urbium, quotannis in singulis urbibus publicè prælegentur.

X. Sed & ipsi Magistri non rarò **CONSTITUTIONES** peculiare promulgare solebant. Ut enim præteream Leges Fratris Ordinis Teutonici præscriptas (quæ in quatuor partes divisæ sunt, videlicet in **REGULAM**, **LEGES**, **CONSVETUDINES** & peculiare singulorum ferè Magistrorum **CONSTITUTIONES**. In *Regula & Legibus* Vita Fratrum Ordinis privata formatur: In *Consuetudinibus* Jus publicum Prussicum eorum temporum continetur. *Peculiare Magistrorum constitutiones* mixtæ sunt, utpote, quæ partim ad vitam Fratrum privatam, partim ad jus publicum referri possunt) jam de illis tantum agam legibus, quæ Prussæ incolis Ordini Teutonico subditis, datæ sunt. Cum Prussi recens conversi ad Ethnicismum relapsi Fratris Ordinis Teutonici sese opposuissent, habitum est An. 1249. (non 1255. ut vulgo creditur) iudicium à Jacobo Archidiacono Leodiensi Pontificis Romani Legato, ubi Prussi illi veteres, cum Ordine in gratiam redierunt, & ut beneficiis ad Christianorum sacra colenda allicerentur, certa sunt adepti Privilegia, quæ inter Privilegia à nobis edita reperies, sed cum iterum, iterumque jugum Cruciferos excussissent, & his privati sunt beneficiis. Posthæc Sigefridus à Feuchtvvangen XII. Magister, cum An. 1307. sedem suam in Prussiam transtulisset, sequentes leges posuisse fertur: (1.) Nemo Judæus, Sortilegus, Veneficus, agyrta, paganus, vagabundus, mendicus, otiosus in Prussia tolerator. (2.) Servi & ancillæ sacris ut intersint, festos celebrent dies, Germanicæ advescant, lingvæ, Domini curanto. (3.) Prussi veteres ab opificiis arcentor, tabernas mercatorias vel cauponas ne habento. (4.) Servum fugitivum persequi, aurem perforare, domumque reducere, cuique licitum esto. (5.) Domini servos suos constituto tempore à se dimittunto, plenamque ipsis mercedem exsolvunto. (6.) Omnes merces atque penus in forum rerum venalium deferuntor, non verò à propolis præripiuntor. (7.) Omnes & singuli opifices operibus suis peculiare signum adjiciunto, quo cognosci possis, à quo merces bonæ & corruptæ habeantur. (8.) mulctæ in tribubus & Opificum conventibus irrogatæ non computationibus, sed armis coëmendis impenduntor. (9.) Diebus Festis contractus initi,

invalidi funto, (10.) Nobiles à mercaturâ abstinento, cerevisiam suam in urbes ne invehunto. (11.) Pecora aliaque ad agriculturam pertinentia pignori ne opponuntor. (12.) Sculteti quotannis fines agrorum lustranto, decimas sacerdotibus debitas colligunto; equos singuli singulos alunto, & arma uni militi sufficientia habento, pro quo onere singuli quatuor mansos agri ab Ordine Teutonico accipiunto. (13.) Episcopi tertio quoque anno Diœceses suas lustranto paganisque convertendis operam danto (14.) Hæ constitutiones (ut & aliæ minoris momenti, quas hic omisimus) quotannis in urbibus & pagis publicè præleguntor. *Vid. Schuz. lib. 2. Chron. fol. 54.* Idem Magister legem illam tulisse dicitur, quæ vel in hunc usque diem vulgo *Jus Prussicum* (das Preussche Recht) vocatur. Cum enim Prussi veteres Cruciferorum imperium exosi, multis venenum in conviviis aliisque congressibus propinarent, constituit hic Magister, ut qui poculum ultimus ebibit, ex recens impleto idem assessori suo denuo propinaret. *Vid. Thom. Waïssel. in Chron. Pruss. p. 105.* Deinde Winricus à Kniprode XIX. Magister Ord. Teutonici, qui Anno 1351. in Magistrum est electus, multas, easque salutare tulit leges, quarum pleræque sunt vestitariae. Constituit insuper, ut pro foribus domûs, ex quâ efferendum esset funus, alba suspenderetur lodix. Item ut circa ferias Pentecostales Cives in urbibus ad avem pro metâ erectam jacularentur. *Thomas Waïssel. pag. 123. seq.* Tulit etiam quasdam leges Conradus à Jungingen, quas vide apud Thom. Waïssel. fol. 131. Ut & Paulus Bellizerus à Rusdorff apud Schuz. fol. 117. b. & 127. seqq. Circa An. 1435. dedit Provinciæ Warmiensi certas leges Fr. Eberhardus à Wesentauer Advocatus Warmiensis Episcopatus cum consensu Episcopi, quæ Leges, cum libris tribus Distinctionum, aliisque Rescriptis Scabinorum Magdeburgensium, ut & jure Culmensi antiquo, habentur in codice chartaceo Cancellariæ in Prussia Ducali.

XI. Accedit, quod Prussi sub Ordine Teutonico in quibusdam causis etiam ad *JUS WESTPHALICUM*, quod Germanis dicitur *das Fehme Recht* evocabantur. De hoc judicio & jure, cum non fuerit Prussis proprium, multis agere non attinet; quædam tamen hic in medium adducere non pigrabimur. Auctor ejus fuisse dicitur Carolus Magnus, cum degeret Eresburgi. Cum enim

enim Westphali recens conversi sæpius fidem abnegassent, ut metu pœnæ rebellionem comperceret, occultos instituit iudices, quibus potestatem dedit, ut simul ac dejerasse aliquem comperissent, aut fregisse fidem, mox eum supplicio afficerent, nullâ defensione præmissâ. Elegit autem ad hoc negotium Viros graves & recti amantes, quos plectere innocentes haud verisimile fuit. Sparsi erant iudices hi per Provincias, vix ulli hominum noti. Nec repertus est quisquam inter eos, qui secreta iudicii vel precio vel metu divulgavit. Et tale iudicium hoc ab initio & aliquot seculis post fuisse non dubitamus. Sed deinde in iudiciis his aliqua inconsideratius & injustius facta esse non negabit, qui exempla à Schuzio nostro commemorata expendit. Tentata quidem est aliquoties ab Imperatoribus Germanicis, nominatim Sigismundo, Friderico III. Maximiliano I. reformatio, sed vix potuit pristinae integritati, quâ temporibus Caroli Magni floruit, restitui, donec tandem in desuetudinem prorsus abiret. Quod ad nomen ejus iudicii attinet, vocatur illud, ut jam dictum est *Jus Westphalicum* à Provincia, ubi institutum est. Sed & alia nomina sæpius apud antiquos Scriptores legas. Videlicet vocatur etiam *Jus Sicambricum*, *Judicium Occultum*, *Lex secreti iudicii*. *Jus Vetitum* (vel, ut alii legunt, *jus Vititum*, vel *Vemum*, *Vemium*, alii etiam *Vitium* sive *Wittium* à Germanico *Witt* i. e. prudentia, quod Prudentes Viri in eo iudices constituebantur) Germanicum illud *Behmerecht* / alii à Latino *ve mibi* deducunt; alii à voce Germanica *Behe* i. e. *Seig*. Ipsi *Judices dicebantur Scabini*, *Waimari*, *Conscii*. Vid. *Wippo in vita Conradi Saliqui cap. 6*. *Henricus de Hervordia*. *Æneas Sylvius lib. de Statu Europæ sub Friderico III. Imp. cap. 29*. *Joannes Aubanus Boëmus lib. 3. Descript. Orb. terr. c. 14*. *Marquardus Freherus, in peculiari libro de iudicio Westphalico*. *Henricus Meibomius de Irminsula Saxonica cap. 12. pag. 39. seq.* *Matth. Martinus. in Lexico Philolog. voce Feimerus*. *Casp. Schuzius lib. 4. Chron. Pruss. fol. 55. b. & seqq. & alii plurimi*. In hocce jus evocabantur olim Prussi nostri, Prussis ipsis citationes procurantibus, quo factum est, ut Ordines Prussiæ, in Conventu Provinciali Magistrum Ordinis rogarent, curaret ille, ne Prussi citationibus ejus generis onerarentur. Lata etiam insuper est Lex in eos, qui ausi fuerint, adversarios suos extra Prussiam in hocce jus evocare, ut testatur *Schuzius loc.*

citato ad An. 1448. Ex his jam evidens est, quæ olim in Prussia fuerit jurium varietas. Accedebat his quorundam malitia, qui ipsi sibi jura fingebant, eaque pro jure Prussico venditabant, si fides est Hennebergero in *Comment. ad Tab. Pruss. pag. 51.* Deploravit hoc ipsum & Paulus Borringer Monachus Carthusianus in *Epistola ad Paulum Bellizerum Magistrum generalem An. 1428. scripta, quam habet Auctor Chronici Ordinis & ex eo Thomas Waisselius.* In hac epistola, sub finem, postquam de injustitia multa disseruisset, subjicit de jure Prussico: *So manch Gebiethe / so manch Recht. Vid. Waissel. fol. 164. b.* Ut autem ea omnia, quæ hæcenus allata sunt, in compendium mittamus, dicimus in quibusdam locis usum fuisse Juris LUBECENSIS tantum: In aliis obtinuisse usum Juris MAGDEBURGICI, cujus exceptiones ratione hereditatum fuerent jus *Flammingiale*, Feudale, Prussicum & fortassis etiam Polonicum (Sed & Poloni olim utebantur Jure Magdeburgensi, ut alibi probavimus,) ratione inventionis fodinarum auri *Jus Silesiacum*, inventionis autem argenti jus Freibergense. Magistrorum constitutiones ubique valebant. Particularia denique Plebiscita non nisi in iis locis, ubi condita erant, observabantur.

XII. Hæcenus consideravimus jus Prussicum propriè sumptum, quatenus denotat regulas actionum moralium; jam agendum nobis erit, de Jure Prussico, impropriè sic dicto, quatenus accipitur pro corpore quodam sive Codice Juris Prussici, cujus usus hîc, Cruciferis Prussiam tenentibus, obtinuit. Hic autem, statim ab initio quæritur, utrum Prussi ab An. 1232. quo ipsis usus Juris Magdeburgensis concessus est, habuerint aliquod juris Magdeburgensis Corpus, ex cujus præscripto decreta ferri à Scabinis possent? Quod si jus illud Magdeburgense sive Weichbildicum, quod hodiè habemus, id temporis fuisset scriptum, facilis esset Responsio ad propositam Quæstionem; cum dici posset, hoc ipsum jus Weichbildicum sibi Prussos adoptasse. Verùm ea de re non immeritò dubitatur. Quanquam enim in conclusione Juris illius Weichbildici Otto Magnus Imp. An. 900. à Nato Christo, & tertio Imperii sui, præsentibus Electoribus Jus hoc Weichbildicum dedisse, dicitur; multa tamen conclusionem illam esse supposititiam persuadent. Nam (1.) Auctor hujus libri *art. 12. de Ottone M. ut & de Ottone Rufo loquitur, ut pridem defunctis* (2.) Men-

(2.) Mentionem injicit Friderici I. Imperatoris & Wichmanni Archiepiscopi Magdeburgensis *art. 3.* quorum tamen uterque duobus post Ottonem Magnum Seculis vixit. (3.) Dicit *art. 10.* jus à Magdeburgensibus petere Polonos, Bohemos, Misnenses, Saxones & alios. Polonis vero Jus Magdeburgense concessum esse à Boleslao Pudico qui An. 1226. admodum puer Poloniæ factus est Princeps, ut testatur Cromer. *lib. 9. Histor. Polon. in fin.* & Salom. Neugebaur. *lib. 3. Hist. Pol. pag. 161.* His aliisque rationibus Cl. Vir Hermannus Conringius inductus existimat circa confinia Sec. XIII. & XIV. jus illud Weichbildicum esse in literas relatum, cum jam usus ejus receptus esset per Poloniam, Bohemiam, Prussiam & alias Provincias. Vid. Conring. *lib. de Orig. Jur. Germ. cap. 18.* Quid hic nobis antea sit visum, exposuimus uberrimè in Dissertatione de Origine Juris Prussici. Sed ut verum fateamur, nobis ipsis quædam ex illis jam minimè placent. Commemorabimus tamen ea, quo manifestius fiat, quid tunc temporis, nec sine Virorum Doctissimorum, rerumque Prussicarum peritissimorum auctoritate, senserimus, & quid nos postmodum ab ea sententia abduxerit. Verba verò propemodum eadem, quibus tunc sumus usi, huc adscribere non pigrabimur.

XIII. Notandum est. Culmensis, jure Magdeburgico nondum in literas relato, magnis sumptibus, magnaque curâ, à Magdeburgensibus jura petiisse, quæ deinde ab urbe suâ vocarunt CULMENSIA. Quotiescunque enim dubium aliquod in judiciis occurrebat de difficiliore aliquo casu, tum Scabinos Magdeburgenses (Scabinos, inquam non Consules vel Senatores, quod obiter notandum. Licet enim aliquando per errorem quæstio dubia Senatui Magdeburgensi fuerit transmissa, ille tamen eam Scabinis remisit decidendam. Vid. *Codex I. inter MSS. Biblioth. Wallenrod. quæst. 38.*) consulebant, eorumque Rescripta vim legum obtinere volebant. Sed neque his acquieverunt. Nam quotiescunque resciverant, in aliis quoque Provinciis jure Magdeburgensi gaudentibus, quæstiones super isto jure propositas decisasque fuisse, toties decisionum illarum exemplar, non obstante sumptuum quantitate sibi acquirebant. Ex his omnibus unum confectum est volumen, in tres libros divisum, quibus nomen inditum sequens: QUÆSTIONES MAGDEBURGENSES (Magdeburg

deburgische Fragen) Vid. Adamus Riccius in *Tractatu Rapsodico, de librorum Juris Romani, aliorumque Quantitate & Qualitate num. 86.* & Gregor. Hufing. in *Explicatione Juris Culmensis, quæ MS. habetur in sepe citato Codice MS. primo Biblioth. Wallenrod.* Et hoc est primum Juris Prussici volumen.

XIV. Verum animadvertentes Prussi, in Quæstionibus illis Magdeburgicis multa sine ordine proponi, multa etiam desiderari, coegerant sparsas Leges in Corpus illud, quod in V. libros digestum etiamnum JURIS CULMENSIS nomen præ se fert, quodque deinceps (procurante id & sumptus suppeditante Henrico Strobando Urbis Thoruniensis Præcos; ut testatur Melchior Adami in vitis Jctorum p. 413.) ex quodam exemplari An. 1394. descripto, typis publicis exscriptum est Thorunii An. 1584. apud Melchiorem Nering. Vidi hoc ipsum MS. exemplar Thorunii in Bibliotheca Pl. R. Dn. M. J. N. in Codice membranaceo descriptum elegantissimè, ex quo Volumen typis expressum ductum est, ne apice quidem immutato. Quamvis autem Volumen hoc JUS CULMENSE appelletur, non continet tamen ea, quæ hodie in Prussia dicuntur esse juris Culmensis i. e. non continet Privilegium de hereditate æqualibus partibus inter utriusque sexus liberos dividenda; de communione bonorum inter Conjuges, & aliis, quæ supra num. V. Juri Culmensi propria esse diximus: sed contrarias potius in eo Leges deprehendas. Exemplum manifestissimum est in libro IV. cap. 36. ubi hæc habentur: *Ab ein Mann ein Wyb nimpt/und stirbet der Mann das Wyb hat an syne Gute nicht/is ensy denne/das Her is habe ir gegeben in gehegetem Dinge/odir zu Lybgedinge zu irme Lybe.* Et cap. 39. ejusdem libri dicitur: *Myne Brawe mag yres toden Mannes Erbe/ dariinne her besturben ist/nicht genießen/also das sy das vormitten möge und auch nicht darinne besizen aneder Erben Selob und Wille.* Huc pertinent ea omnia quæ lib. 4. habentur de Morgenticis (Morgengaben) Rebus expeditoriis seu Heergewettis. (Heergewetten) deque Geradis sive paraphernalibus (Geraden) & aliis quæ nunquam ab iis, qui jure Culmensi proprie ita dicto, sive jure Flammingicali utuntur, sunt recepta. Vid. Riccius *loc. cit. p. 283.* Constat igitur sat superque, Jus hoc Culmense in 5. libros digestum, non esse aliud quam ipsum Jus Magdeburgense, collectum ex Jure Weichbildico,
Magde-

Magdeburgensi, Speculo Saxonico, Quæstionibus & Responsis Magdeburgensium, ut hoc manifestissimè docuit Gregorius Hüsing. *loc. cit.* Adde, quod Codex I. MS. in Biblioth. Wallenrod. non legit, ut alia exemplaria vulgò legunt: *Do man den Colmen besafte* &c. sed *Do man die Stadt Magdeburg besafte/gab man ihn das Recht/* quæ etiam expressè iisdem ferè verbis habentur *in Jure Weichbildico cap. 42.* Posthæc quæritur, quando jus hoc Culmense, de quo nobis est sermo, quodque ipsum jus Magdeburgicum esse diximus, scriptum sit, & utrum auctoritate publica scriptum sit? Decidi hæc quæstiones facile possunt, si rectè se haberent, quæ in Codice MS. primo Wallenrodiano nonnemo Culmensi huic juri subjecit, nimirum Jus hoc Prussis datum esse An. 1250. 1. Cal. Octobr. Sed error hic fluxit ex Confusione Juris hujus Culmensis, de quo jam agimus, cum Privilegio Culmensi, quod An. 1250. d. 1. Cal. Octobr. ut habent quædam exemplaria Germanica, concessum esse diximus. Neque illa verba ex eadem ratione rectè se habent, quæ in initio juris Culmensis reperiuntur: *Do man die Stadt Colmen besafte/gab man ihn das Recht/* nisi intelligantur propriè de ipso Jure Magdeburgico, quod longè post ea tempora demum in Scripturam redactum est, Nobis persuasum est Jus hoc demum Sec. XIV. congestum esse per judicem vel Scabinum, vel etiam Notarium aliquem, idque non nisi privato studio, ex scriptis jam supra notatis, quibus nunc addimus Responsa ipsorum Scabinorum Culmensium ad Scabinos aliarum Civitatum Prussicarum transmissa, ut manifestum esse potest ex *lib. 5. Jur. Culm. c. 12. & 13.* ubi expressa sunt verba: *Hieruf sprechen wir Scheppen von deme Colmen vor ein Recht* &c. Quod autem hoc Volumen Sec. XIV. dicto modo sit confarcinatum, probamus ex eo, quod Anni supra millesimum trecentesium vigesimi primi in eo expressa fit mentio *lib. IV. Jur. Culm. c. 92.* Privato studio id jus congestum esse, vel inde colligitur, quia tot habet Privilegio Culmensi contrarias leges. Si enim publicè esset auctoritate scriptum, ea dubio procul tantùm fuissent scripta, quæ per totam ferè Prussiam obtinebant, non verò ea, quorum nullus tunc per Prussiam erat usus. Quin etiam ex eadem causa impetrare à me non possum, ut credam Auctori Juris Culmensis Reformati Gregorio Nesio J. U. D. & Præcos. Mariæburgensi, qui *lib. 1. art. 1. cap. 1.* Volumen

hoc Juris Culmensis à Paulo Bellizero Magistro generali, confirmatum esse scribit.

XV. Sed neque hoc juris volumine Prussi fuere contenti, quapropter ex hoc ipso jure Culmensi, ut & Magdeburgico, Speculo Saxonico, Quæstionibus Magdeburgensibus concinnarunt aliud Juris Volumen in IX. Partes divisum, appellaruntque DISTINCTIONES MAGDEBURGENSES, dubio procul à partibus, in quas dividitur, ita dictum. Continet enim præter libros & articulos, etiam certas articulorum *distinctiones*. Scriptum illud est An. 1452. ut habetur *lib. 1. art. 1. dist. 7.* Quamvis hæc in exemplari, quod procurante Alberto Polmanno in lucem editum est, sint omissa. Quis fuerit ejus Voluminis usus in Prussia, verbis Adami Riccii docebimus: *Quod opus, inquit ille, licet per se laudabile & magno labore constatum sit, pleniusque Prussorum jura descripserit, quàm isti libri, quos communiter Jus Culmense vocamus, vix tamen in considerationem venit, quia incolæ ignorantes fontem, unde desumptum erat, aliquid novi subesse putarunt, & ideò vulgatum jus Culmense quinque libris comprehensum secuti fuerunt; ita tamen, ut in casibus omissis Jus Magdeburgicum, vel hoc etiam deficiente speculum Saxonicum, & hoc iterum tacente, Jus civile Romanum sequerentur.* Hæc Riccius *loc. cit. pag. 276.* Præter hæc, quæ ex Riccio adducta sunt, illud etiam exemplar MS. quod nos consulimus, de usu Voluminis hujus in Prussia nonnulla tradit. In ipso namque frontispicio, Opus hoc, simul cum Jure Culmensi in dijudicandis causis à Scabinorum confessibus dicitur fuisse adhibitum. Quando autem Distinctiones hæc Magdeburgenses in desuetudinem abierint, nusquam annotatum est à Scriptoribus nostris, nisi quod ex verbis Riccii citatis colligere licet, non fuisse hoc jus publicâ auctoritate abrogatum, cum nec publicâ fuerit conscriptum. Addere possumus & hoc, quandoquidem opus commemoratum paulò ante Prussorum ad Casimirum Jagellonidem transitum, videlicet An. 1452. scriptum est, non potuisse plane in Prussia invalescere; sed statim à Prussis, utpote qui biennio post ad Polonorum partes transferant, fuisse repudiatum, præsertim cum neque in illo per omnia ratio fuerit habita
qui

qui Epigraphen Exemplari MS. quo nos usi sumus, adjecit. Et hæc fuere volumina Juris in Prussia condita. Sed & SPECULUM SAXONICUM hic etiam alicujus auctoritatis fuisse, non solum ex verbis Adami Riccii supra citatis, sed etiam ex aliis cognoscere, licet documentis. Est adhuc in Cancellaria Prussia Ducalis Exemplar Speculi Saxonici vetustum in Codice membranaceo eleganter descriptum. Huic adjectus est PROCESSUS JUDICIARIUS, quod certo nobis esse potest indicio, fuisse scripta hæc in Prussicis judiciis antiquitus usitata.

XVI. In hunc sensum, & tantum non iisdem verbis, sententiam nostram de Voluminibus Juris Prussici antiqui explicavimus in Dissertatione de Origine Juris Prussici. Duces nostri, quos hic secuti sumus, fuere Gregorius Husinus & Adamus Riccius *ll. cc.* Devenit postea in manus nostras Casparis Schüzii liber MS. de Testamentis (*von Erbsällen*) & hereditatibus, cui præmisit bene longam præfationem, de Jure Culmensi generatim agentem. Ex hac Riccium sua, quæ de Volumine Juris Culmensis habet, hausisse animadvertimus. Mirificè namque concordant omnia. Illud tantum nos non parum turbavit, quod Schuzius antiqua Exemplaria se vidisse testatur, quæ hanc præfationem haberent præfixam: *In nomine DEI eterni Amen. Omnibus Christi fidelibus præsentem paginam inspecturis, Henricus DEI gratiâ Dux Silesiæ & Dominus Vratislaviensis, salutem in auctore salutis. Illud præcipuè principalis potentia culmen amplificat, rebus omnibus diligenter intendere sub certisque legibus ita subditorum constringere voluntates, ut statuti juris observantiis alligati seclari licita valeant & inhibita declinare. Cum itaque felicitis memoriæ Pater Noster, quasdam Constitutiones & jura Magdeburgensia Vocatione nostræ Civitatis Vratislaviæ ipsis Civibus eorumque posteris concedere decrevit. Nos qui Paternis cupimus reverenter adbarere vestigiis, omnia iurapredicta, Statuta s. Constitutiones Magdeburgenses, prout à Patre Nostro ipsis rationabiliter sunt indulta, ratificamus, approbamus, ipsasque per ordinem facimus subscribi. Hie hebt sich an Magdeburgisch Recht &c.* Inveni deinde ipse ejus generis Exemplar Mariæburgi apud Nobiliss. atque Consultiss. Dn. Henricum Benike

nique J. U. D. & Præcos. civitatis Mariæburgensis, quod eandem
 habet præfationem; subjicit tamen: Do man die Stadt Culmen
 besaßte/gab man Ihn das Recht &c. Hic ut certi aliquid cognosce-
 rem, transmissi ad Virum Clariss. Dn. Johannem Gebhardum
 Gymnasii Elisabetani Vratislaviensis Professore & ConRecto-
 rem aliquot quæstiones cum Jctis Vratislaviensibus communi-
 candas, qui etiam (quæ ejus est humanitas & ad promovendam
 rem literariam promptitudo) me certiore fecit, duo Vratislaviæ
 sibi obtulisse se Exemplaria, quorum utrumque eandem Henrici
 Ducis Silesiæ habet præfationem, iisdem planè Latinis præmissam
 verbis. Quibus æquè Germanicè subjicitur Sie hebt sich an Mag-
 deburgisch Recht. Do man Magdeburg besaßte / do gab man &c.
 Alterum horum Exemplarium possidet Vir Nobiliss. Joh. Henri-
 cus Conradus, Consiliarius antehac Olsnæ Wurttembergensis,
 nunc Lichtensteinensis & scriptum est An. 1517. Alterum est in
 Bibliotheca Matthiæ Machneri Reipubl. olim Vratisl. ab Expedi-
 tionibus Latinis, idque exemplar An. 1518. per eundem Scribam.
 Schordachium est descriptum. Ita enim in utroque Exemplari
 ultima ad calcem addita leguntur verba: Geschrieben und vorbracht
 durch Thomam Schordach/Mezner in der Herren Röl An. 1517. &
 in altero 1518. In utroque exemplari hæc insuper adduntur: Nach
 Gottes Geburth An. 1395. am Sonnabende vor Conversionis Pauli
 haben die Rathmanne und Schöppen zu Breslaw alle vorgegeschriebe-
 ne Stücke einträchtiglich auffgetragen und gen Stanislau vor Recht
 geschrieben. Conveniunt hæc duo exemplaria ubique ferè cum
 jure nostro Culmensi Antiquo, quod procurante Henrico Stro-
 band Thorunii An. 1584. per Melchiorem Nering typis est exscri-
 ptum. Divisum quippe est jus illud Vratislaviense antiquum,
 itidem ut dictum Culmense, in V. libros. Eodem etiam ordine
 capita sunt disposita. Hanc tamen differentiam ex Regeſto juris
 Vratislaviensis antiqui mihi transmissio deprehendi, quod in fine
 libri r. quædam capitula sint in Vratisl. jure addita, in cæteris etiam
 libris quædam omiſſa, quædam item transposita. Maximam diffe-
 rentiam deprehendi in libro V. ubi non nisi undecim priora capita
 in utroque jure, videlicet Vratislaviensi & Culmensi conveniunt,
 reliqua sexaginta capita Culmensi addita non agnoscit jus Vra-
 tislaviense; substituit tamen alia, sed non nisi sex capitula, ut &
 Urbis

Urbis Vratislaviensis Plebiscita (Willkür) Hoc autem nemini mirum videri debet, cum etiam in Prussia quamplurima reperiantur Juris hujus Culmensis exemplaria, quæ ne secum quidem ipsa per omnia convenient. Ex his jam omnibus facile colligi potest, non in Prussia, quod nos antehac asseruimus, sed in Silesia congestum esse hoc Volumen Juris, quod sub nomine Juris Culmensis superiore Seculo An. 1584. Thorunii typis excryptum est. Sed quo evidentius illud fiat, strictim hic adducam argumenta, quæ me ut sententiam meam abjicerem coegerunt. Primum hoc disertis verbis in Præfatione suâ testatur Henricus Vratislaviensis Dux. Deinde idem asserunt Senatores & Scabini Vratislavienses, dum illud pro suo jure agnoscunt, illudque Namslaviensibus transmittunt. Tertio, in antiquis exemplaribus Prussicis plerisque non fuit lectum: do man die Stadt Colmen besazte: sed do man Magdeburg besazte &c. ut hoc non tantum supra ex Codice Bibliothecæ Wallenrodianæ patuit, sed asseritur etiam disertis verbis à Casparo Schuzio, qui in citata Præfatione hæc habet: diesen dann auch gute nachrichtige zu haben / aus den meisten Exemplarien so mir noch zur Zeit vorkommen sind / derer Uberschrift und Eingang insgemein also lautet: Sie hebt sich an Magdeburgisch Recht. Do man Magdeburg besazte. Præterea in Jure hoc, quod Culmense vocamus, reperiuntur Rescripta ad Scabinos Vratislavienses *lib. 3. Jur. Culm. cap. 44. & sqq.* Contra verò, Rescripta Scabinorum Culmensium, quæ habentur *lib. 5. Jur. Culm. cap. 12. & 13.* in exemplaribus Vratislaviensibus desiderantur; quod certo nobis est indicio, Prussos à Silesiis, non hos ab illis, volumen hoc accepisse. Super hæc, & illud nostram confirmat sententiam, quod supra jam de contradictionibus in medium adduximus. Si enim in Prussia esset hoc volumen concinnatum, non reperirentur tot leges Privilegio Culmensi, juriq; in eo Flammingicali contrariæ; A Silesiis autem illæ leges omnes fuerunt receptæ. Accedit, quod multa judicariæ in hoc volumine dicuntur, quæ prorsus in Prussia non fuerunt in usu, verbi gratiâ die Stadtsuse von 36. Schillingen. *Vid. Jus Culm. lib. 3. cap. 49.* Quæ tamen in Prussia non nisi 4. solidum fuisse videtur. *Vid. Privilegium Culmense num. 2.* Ad hæc in volumine dicto Juris Culmensis pecunia Bohemica frequen-

ter in Polonicam resolvitur, quæ in Silesia, quàm in Prussia fuit usitator Vid. *lib. 2. Jus Culm. cap. 37. & lib. 3. cap. 36.* Ad extremum Sigismundus I. Rex Poloniæ in *Constit. de An. 1526.* Jus Culmense, quo Prussia tunc utebatur, scripturis authenticis sancitum nusquam reperiri dicit, jubetque ut jus illud colligatur conscribaturque, quod dicere non potuisset, si hoc jus esset ipsum Jus Culmense in Prussia collectum. Neque nobis obverti possunt, quæ reperiuntur *lib. 3. Juris Culmensis cap. 142. & 144.* Ubi habentur Rescripta Magdeburgensium ad Culmenses Scabinos. In posteriore namque loco hæc legas: *Do nicht Colmisch Recht ist / do mag sich ein echter vor Ansproche woll beholden. Adir wo Colmisch Recht ist &c.* Hæc inquam, nobis obverti non possunt. Nam licet hæc capita & in exemplaribus Silesiacis habeantur, nihil tamen in illis de Jure Culmense; sed ubique pro Colmisch substituitur Magdeburgisch v. g. citata illa verba in Silesiacis Exemplaribus ita leguntur: *do nicht Magdeburgisch Recht ist / do mag sich ein echter vor Ansproche woll beholden. Adir wo Magdeburgisch Recht ist &c.* Ex quibus manifestum fit, non esse hæc Rescripta ad Culmenses, sed fortassè ad Vratislavienses missa: Librarium autem propriâ auctoritate pro Colmisch substituisse Magdeburgisch. Cognitis his, ulterius progredimur, inquisituri, quis ille fuerit Henricus, qui Vratislaviensibus illud jus dedisse dicitur. Posset alicui venire in mentem, non fuisse hunc alium, quàm Henricum Barbatum, qui cum esset Dux totius Silesiæ, frequentissimè cum conjugè sua Hedvige Vratislaviæ habitasse, magnoque studio urbem exornasse dicitur. *Vid. Joachim. Cureus in Annal. Siles. pag. 273.* Cùm verò Henricus Barbatum An. 1238. d. 19 Martii Crosnæ diem suum obierit, quo nec ipsum jus Weichbildicum, ex quo Silesiacum sine controversia depromptum est, conscriptum fuisse putat Hermannus Conringius, aliaque etiâ supersint, quæ Henricum Barbatum Juris hujus auctorem constituere prohibent, alius nobis quærendus erit Henricus, cui hoc ipsum rectius queat attribui. Dum autem hic cuncta circumspicio, Henrici Barbatum Nepoti, Henrico videlicet III. jus illud Silesiacum, quod nostri deinde vocarunt Culmense, acceptum referri posse reperio. De illo quippe Joachimus Cureus: *Post hanc cladem (videlicet à Tartaris ad Ligniciam urbem Anno 1241. acceptam) sequitur no-*

ua etas

va et as urbis. Fuit enim Dominus Vratislaviae Henricus Tertius adolescens, quem regebant, Anna, filia Regis Bohemiae Ottocari primi, mulier sapiens & Thomas Episcopus: illis assentientibus, ut civitas citius augetur, permissum est illi JUS GERMANICUM & abolita sunt iniquae leges & servitus Polonica; concessa verò immunitates, quales sunt in civitatibus Germanicis. Hæc Cureus loc. cit. Sed dices duo adhuc obstare, quo minus ea sententia probari possit. Primum quod supra Num. XI. diximus Cl. Virum Hermannum Conringium existimare Jus Weichbildicum circa confinia, Sec. XIII. & XIV. in literas redactum. Si autem hoc verum est, quomodo Henricus III. qui ante medium Sec. XIII. vixit, Vratislaviensibus potuit jus aliquod scriptum dare, quod ex jure Weichbildico depromptum est? Secundum est, quod in Jure Silesiaco, quod Prussi deinde suum fecerunt, mentio fiat Anno 1321. nempe lib. 4. Jur. Culm. cap. 92. Sed adhuc respondere haud est difficile. Quod enim ad prius attinet, Cl. Conringius existimat ex ea potissimum ratione Jus Weichbildicum conscriptum esse, aut circa finem Seculi XIII. aut circa initium sequentis, quia ipsi hoc persuaserat, Lescum Nigrum, qui Anno 1279. factus est Poloniae Princeps, in Polonia demum Jus Magdeburgense introduxisse. Cum autem Jure Weichbildico art. 10. dicatur, Polonos hoc jure jam usos esse, cum Jus Weichbildicum conscriberetur, non potuit aliud inde colligere, quam quod Jus Weichbildicum post tempora Lesci Nigri Principis Poloniae, adeoque circa finem Sec. XIII. aut XIV. conscriptum sit. Nos autem jam supra auctoritate Cromeri & Neugebaueri probavimus, ante Lescum Nigrum jam Boleslaum Pudicum hoc jus Polonis contulisse. Quin si verba Cromeri & Neugebaueri pensculatius expendamus, videbimus his non obscure innui, jam ante Boleslaum Pudicum hoc jure in Polonia usos Germanos fuisse, Boleslaum autem Pudicum hoc jus ipsis tantum confirmasse. Verba Cromeri sunt: *Civitatem Cracoviensem jure Saxonicum sive Magdeburgensi, quod & Stredense & Teutonico vocant, STABILIVIT.* Itaque etiamsi jus Weichbildicum initio Seculi XIII. esset conscriptum, potuisset tamen dicere, Polonos hoc jure tunc jam usos esse, etiamsi illud publico Principum Polonicorum decreto non fuerit confirmatum. Ad secundum respon-

respondere licet, in anno designando facillimè errorem potuisse committi, neque iam alia Juris Culmensis antiqui exemplaria, quæ antehæc in aliis consului, sunt in promptu, ut in iis inquirere liceat, utrum omnia hunc annum agnoscant. Fortassis etiam Exemplaria Vratislaviensia, dicto in capite alium annum dicunt, quæ itidem consulere non datur. Sed fac etiam omnia exemplaria hic in anno convenire, posset nihilominus reponi, hoc caput posterioribus demum temporibus Juris Silesiaci & Culmensis Volumini esse insertum. Cum satis constet, hæc exemplaria variè esse interpellata, adeo, ut profus inter se conveniant. Et tantum de Jure Prussico antiquo, quod usque ad medium, Sec. XV. in Prussia obtinuit.

XVII. Postquam Anno 1454. Prussia Casimiro IV. Jagellonidi Regi Poloniae sese obiecisset, confirmata sunt ipsi omnia illa jura, de quibus usque ad Num. XI. egimus. Sic enim se habent verba Privilegii An. 1454. à Casimiro Rege concessi circa finem: *Item cum terra ipsa & homines ipsas incolentes variis hactenus legibus sive juribus, videlicet Magdeburgensi & Culmensi, Polonici hereditario & Prutenico, in decidendis quibusvis eorum questionibus & administratione justitiæ utebantur, quod etiam illis sub nostro Principatu & Regimine volumus firmum esse & perenne, eâ licentiâ attributâ, ut liceat de uno jure in aliud, sine tamen aliorum præjudicio, quo voluerit transmigrare. Quin etiam antea videlicet An. 1410. cum Vladislaus Jagello Rex Poloniae victoriâ de Cruciferis in prælio Tannebergensi reportatâ, multas urbes occupasset, confirmavit ipsis jura illo tempore usitata, ut Culmense sive Flammigiale, Lubecense, Polonicum & Prutenicum, ut patet ex Chronico quodam Anonymi MS. fol. 113. Quamvis autem hæc jura fuerint Prussis confirmata, nihilominus tamen quædam in jure Prussico mutata reperimus. Nam Casimirus Rex constituit, ut bona naufragorum non Fisco, ut sub Ordine Teutonico fieri solebat, sed iis, quorum ante naufragium fuerant, cederent. Vid. Jura Municipalia Prussiae. Item cum antehæc ex bonis eorum, qui violentas sibi manus inferebant, dimidiam partem Ordo sibi Teutonicus vindicaverit, injustè hoc factum, & ne impofterum istud fieret, rescripserunt Scabini Magdeburgenses, ut cognoscimus ex Codice. MS. Biblioth. Wallenrodiana Num. V.*

XVIII.

XVIII. Caterum An. 1466. cum Casimirus Jagellonides Rex Poloniae per pacta cum Ludovico ab Erlichshausen inita Prussiam occidentalem obtinuisset, sustulit in sua parte reliqua jura omnia, relicto Prussis suis solo jure Culmensi, edicto An. 1476. promulgato. Verba ejus haec sunt: *Dum post bellorum discrimina Terras nostras favore divino recuperassemus, reperimus Magnificos, Srenuos, Generosos ac Nobiles terrarum praefatarum incolas, multiplicibus ac diversis gaudere juribus, quorum quaedam & legitimas negligebant successiones, ac justitias hominum perturbabant & involuebant, sapiusq., quod norma debebat esse justitia, litigiorum & seditionum erat occasio. Cui malo occurrere volentes, pulsati etiam precibus Magnificorum & Nobilium Palatinorum, Castellanorū, Dignitatorum totiusq., communitatis & Baronie Terrarum nostrarum Prussia, & signanter de Districtibus Pomerania, Marienburgensis & Stumensis alias Pomezaniensis omnia jura Prutenicalia, Magdeburgensis, Pomerania & Feudalia, in quibus alias tempore Magistri & Ordinis consistebant & ipsis regulabantur, ab ipsis removentes, abrogantes & perpetuo abolentes loco omnium jurium, praedictorum unum JUS CULMENSE, quo Districtus Culmensis gaudet & fruitur, ipsis & eorum posteris, juxta ejus veram naturam, substantiam, qualitatem & conditionem, de consensu omnium Prelatorum & Baronum nostrorum conferimus & largimur perpetuo & in aeternum. Quo jure inter se judicari debebunt & expediri, omnesq., causas & controversias eorum juxta tenorem juris Culmensis praedicti, secundum quod in capitulis, punctis & consuetudinibus scriptum & exaratum existit, decident. Vid. Jura Manicipalia Prussiae. Verum haec ita simpliciter non sunt accipienda, ac si omnia in universum jura eo ipso in Prussia Regia tunc fuerint abrogata. Nam Elbingenses, Frauenburgenses & Brunsbergenses jus Lubecense retinuerunt, adeo ut etiam Elbingenses usque ad An. 1512. Appellationes ad Civitatem Lubecensem institui permiserint, ut auctor est Schuz lib. 10. Chron. Pruss. fol. 144. Juris etiam Magdeburgensis usus, in aliis urbibus pagis-*

que Prussia Regia non desit, cum jus Culmense sive Volumen Juris Culmenfis in V. libros distributum, sit ipsum Jus Magdeburgense, quod etiam post Casimiri Regis tempora, in plerisque casibus (causas hic hereditarias, quæ ex jure Flammingicali decidebantur, excipimus) obtinuit. Sed neque Rescripta Scabiorum Magdeburgensium hoc edicto sunt sublata. Thorunienses enim, qui post Culmam toties destructam, & ad incitas redactam, postremò etiam jure pristino privatam, principatum obtinebant inter Civitates Prussicas, orto aliquo dubio casu, Magdeburgenses Scabios consulebant frequentissimè, Rescriptisq; ipsorum acquiescebant, ut varia testantur Rescripta. Itaque Rex Casimirus in Privilegio jam adducto diversitatem tantum Bonorum Terrestrium, quæ obtinuit Ordine Teutonico imperante, intellexit, adeoque noluit, ut Nobilitas aliique Provinciales Bona diversis juribus possiderent, nempe, jure Magdeburgensi, Feudali, Prutenico, Polonico; sed unum tantum Jus Provinciae Culmenfis in bonis Terrestribus (de Bonis Regiis & emphyteuticis hic non agimus) servari voluit, quod etiam hodie in Prussia Regia obtinet. Vel etiam, quod vero propius, Rex Casimirus respexit ad Privilegium Culmense, quod Juris Culmenfis nomine vocat. Si enim per Jus Culmense tantum Jus Flammingicale intellexisset, non potuisset injungere, ut juxta tenorem *Juris Culmenfis omnes cause & controversia deciderentur*, cum Jus Flammingicale non nisi in duobus casibus datum sit, ut supra probavimus.

XIX. Superiore Seculo, cum jus illud Culmense vetus, quod in Silesia conscriptum, & in V. libros digestum supra probatum dedimus, multas haberet Leges Privilegio Culmeni contrarias, multas etiam manifestè iniquas, quæ amplius tolerari non poterant, puta, de litibus quibusdam duello finiendis, probationibus item per ignem & aquam (Vid. lib. 2. Jur. Culm. antiq. cap. 60. & 66. Et lib. 5. cap. 19. 20.) jussit illud Sigismundus I. Rex Poloniae corrigi. Verba Constitutionis de An. 1526. sunt sequentia: *Cum jus Culmense, quo potissimum Prussia utitur, Scripturis saltem authenticis nunquam reperiat esse sancitum* (quæ verba sunt apprimè notanda,) *multaque prætereareperiantur incommoda, venerabiles Viros N. N. designavimus, ut hoc anno ad Cal. Octobr. Mariaburgi conveniant, & ejusmodi*

modi jus cum ejus Constitutionibus passim colligant diligenter conscribantque, ut deinde typis excusum & evulgatum ad omnium notitiam perveniat, firmiterq; à cunctis observetur. Hæc Sigismundus I. apud Joannem Janufiovium *lib. 7. Constit. Regni Polon. pag. 926.* Ex quibus manifestum est, Sigismundum Regem, jus illud Culmense vetus, ut vocatur, quod in V. libros digestum est, pro vero Jure Culmensi, à prioribusque Principibus approbato non agnovisse. Quamvis verò Rex quosdam ad illud negotium eodem anno conficiendum delegaverit, nihil tamen eo tempore actum est, teste Schuzio in *Dedicat. libri von den Erbfällen & Reinh. Curike lib. 3. Chron. Gedan. cap. 20.* Primam Correctionem Culmensis Juris suscepit Illustriss. atque Reverendiss. Stanislaus Hosius Episc. Warmiense, una cum D. Jona Helden ex Ducali Prussia ad id negotii misso, & Georgio Clenfeldio PræCos. Gedanensi. Hi An. 1566. convenientes Heilsbergæ jus illud correxerunt, additis quibusdam capitibus, præfertim de hereditatibus ex Privilegio Culmensi, reliquis autem ejectis, aliis justiori ordine dispositis. Cum autem in multis Domini Revisores convenire non possent, adnotarunt ubique differentias juris inter Prussiæ Regiæ & Ducalis incolas. Ejus generis Revisi juris Culmensis exemplar à Scabinis Grudetinis An. 1568. ex laudati Clenfeldii Codice exscriptum habetur in Bibliotheca Wallenrodiana in MS. tertio. Secunda correctio instituta est Neofori An. 1576. Præsentibus Episcopo & Palatino Culmensibus, ac Legato Ducis Prussiæ Henrico Rhodo J. U. D. tum quoque Thoruniensium, Elbingensium & Gedanensium mandatariis. Et hoc, quod Neofori correctum est exemplar, convertit in Lingvam Latinam aut Clenfeldius, aut ut alii volunt, Caspar Schuzius Historiæ Prussicæ Scriptor. Ex Latino Exemplari Polonicam Juris Culmensis versionem adornavit Paulus Kussewicz Culmensis, eamque An. 1627. Posnaniæ prælo subjiciendam curavit. Tertia correctio Juris Culmensis suscepta est itidem Neofori An. 1580. d. 8. Martii. Quarta Correctio instituta est An. 1586. in Festo S. Catharinæ Grudenti. Quinta Lassinii tentata est An. 1592. quæ tamen correctio non successit. Sexta iterum Lassinii An. 1592. Septima Thorunii An. 1594. Postremo sub initium hujus Seculi Gregorius Hefius J. U. D. PræCos. Mariaburgensis (privato studio an auctoritate publicâ, non de-

termino) Jus Culmense correxit, inque ordinem non inelegantem redegit. Et hæc est octava Juris Culmensis correctio. Egit autem Hefius in libro primo de quibusdam ad Jus Publicum pertinentibus. In secundo de Processu Judiciali. In tertio de Dominio rerum, ultimis voluntatibus & successionebus. In Quarto de Contractibus. In Quinto de Criminalibus. Inseruit etiam huic operi suo materiam de Appellationibus ad Regiam Majestatem instituendis. Hæc est dispositio Juris Culmensis à D. Gregorio Hefio adornati. Obiit Hefius An. 1639. d. 22. Julii, ut ex Epitaphio (quod ipse sibi ante mortem fecit, suspensumque visitur in templo Lutheranorum Mariaburgensi) elucet. De Correctionis illis Juris Culmensis, vide Schediasma Viri Excell. Dn. Christiani Rosteuscheri. Quædam etiam ex dictis mecum communicavit Vir Ampliss. Dn. Joannes Nixdorff Jctus Gedanensis. Plures correctiones notavit jam supra laudatus Dn. D. Benike. Non una autem ex correctionibus modò dictis obtinet in Prussia Regia. Latini exemplaris usus est in aula, quando eò per Appellationem Prussicæ causæ devolvuntur. Polonicâ versione ex Latino exemplari expressa & Posnaniâ typis exscriptâ utuntur, potissimum Civitates Episcopales Prussiæ Regiæ & nonnullæ ex minoribus Polonicâ potius quàm Germanicâ lingvâ utentes. Thorunii utrum Heilsbergense, an Neoforense, an aliud aliquod exemplar obtineat, dicere non habeo, cum nusquam Annum, aut Locum Correctionis institutæ repererim. Sunt equidem in Thoruniensibus exemplaribus eadem differentia annotatæ, quæ in Heilsbergensi & Neoforensi habentur. Recentissimâ illâ Gregorii Hefii correcturâ (quamvis non sit à Regibus Polonia confirmata) non solum Gedanenses, sed & aliæ ferè omnes Civitates Prussiæ Regiæ minores utuntur.

XX. Præter Jus Culmense correctum habuerunt superiore Seculo & habent adhuc Civitates Regiæ majores præsertim Plebiscita sua, *Willfür* dicta. In Episcopatu Warmiensi statuta peculiaris (*Landsordnungen* dicta) superiore seculo fuisse observata, testatur Martin. Cromer. in *Descript. Pruss. pag. 217.* Adhæc reperiuntur etiam aliæ Leges & Constitutiones Prussiæ Regiæ à Sigismundo I. datæ. De iis Cromerus: *Dedit, inquit, Constitutiones & Leges quasdam sacratissimus Rex Sigismundus Senior partim toti Prussia Regiæ,*

Regiæ, partim Gedanensi Civitati particulariter. Easque auxit optimus ejus filius Sigismundus Augustus, cum in ea urbe esset ante annos duos & viginti, quibus conscribendis nos adsumus. Non ita pridem etiam cum idem Rex Comitiali Decreto Clarissimos & Prudentissimos aliquot Seniores ad Elbingensem & Gedanensem Civitates, corrigendorum quorundam errorum & abusuum causa cum summa potestate delegasset, condiderunt illi leges non nullas rebus, locis atque temporibus accommodatas. Quas nuper is, qui fuit Princeps Legationis Vir Amplissimus Stanislaus Karnkoviensis Vladislaviensis Episcopus in lucem edidit. Hæc Cromer. loc. cit. Constitutiones illæ, quarum Cromerus mentionem ultimo loco facit, dicuntur Constitutiones Karnkoviana, quæ tamen jam vix ullum habent usum, cum An. 1585. d. 26. Febr. Varavia in Comitibus Regni generalibus sint sublata, ut habet Privilegium Portorii Gedanensibus datum. Thorunii habentur adhuc certa statuta, Quatier Ordnung/ Pupillen Ordnung dicta, quæ supra jam laudatus Henricus Strobandus An. 1605. typis imprimenda curavit.

XXI. Exeunte Seculo superiore videlicet Anno 1589. Prussiæ Regiæ Nuncii Terrestres à Sigismundo III. obtinuerunt, ut Grudenti duabus hebdomadis post Festum SS. Trinitatis ad jus suum corrigendum convenire sibi liceret. Vid. Constit. Anno 1589. pag. 515. tit. Correctum. Posthæc An. 1590. in Comitibus Regni generalibus ad proxime futura Comitia jura sua correctæ secum adferre jussi sunt. Vid. Constit. dicti anni tit. Prærogat. p. 579. Sed neque tunc illud fieri potuit varias ob causas, donec tandem An. 1598. JUS TERRESTRE NOBILITATIS PRUSSIÆ correctum, approbatum est, quo adhuc Nobilitas Prussiæ Regiæ utitur. Constat hoc septem capitibus. Primum est de Successionibus, ubi filii jubentur in bonis succedere, filiisque deficientibus filia. Secundum est de Donationibus & Testamentis. Tertium est de Tutelis. Quartum de Præscriptionibus. Quintum de Magistratibus & Judiciis. Sextum de Processu in Causis Civilibus, in quo concessa est Appellatio à Judicio Terrestri ad Conventus generales Terrarum Prussiæ (sed hi Conventus generales hodie non habentur) vel ad Tribunal Regni, quod prius horum celebratum fuerit; & denique à Conventu generali ad Tribunal Regni §. 45. 46. Septimum de Finibus regundis. Prodiit primò hoc jus in lucem Thorunii An. 1599. typis Andrea Cutenii impressum. Vertit illud post-

hæc in linguam Germanicam & Polonicam Daniel Paterſohnius ediditque Gedani An. 1628. Recuſum autem eſt Gedani An. 1647. Sicque Nobilitas Pruffiæ Regiæ, diverſo à Culmenſi jure cœpit uti, quo etiamnum utitur. Obtinuerunt quidem Nuncii Terreſtres Pruffiæ Regiæ An. 1616. à Rege, ut ſibi liceret hoc ipſum, de quo agimus, jus Terreſtre corrigere, ſed correctura hæc non ſucceſſit. Utitur ergò jam Nobilitas Pruffiæ Regiæ in decidendis Controverſiis forenſibus hoc jure Terreſtri, nec non ſtatutis Herburti & aliis Regni Conſtitutionibus, exceptis iis, contra quæ Status & Ordines in Comitibus Provincialibus generalibus ſunt proteſtati. Et hæc de Pruffiæ Regiæ jure dicta ſunt.

XXII. In Pruffia Orientali, quam An. 1466. Cruciferi à Polonia Regibus jure Feudali obtinuerunt, non ſecus atque ante diſiſionem Pruffiæ, diverſa illa jura in hereditariis ſucceſſionibus obſervabantur, puta, *Jus Culmenſe* propriè ita ſumptum ſive *Flamingiale*; *Jus Prutenicum*; *Feodale*; *Magdeburgicum*, quod poſt diſiſionem Pruffiæ demum, aut paulò ante, diſtingui cœpit, in *Magdeburgicum ſimplex* & *Magdeburgicum ad utrumque ſexum*. In aliis controverſiis Jus Magdeburgenſe, in Volumine illo Sileſiaco, quod deinde Jus Culmenſe dici cœpit, deſcriptum, obtinuit. Lites ſine ulla provocacione ad Regem Polonia (etiãſi hæc pars feudum Regni Polonia fuerit) in Pruffiã terminabantur. Orto autem aliquo caſu dubio, Scabini Magdeburgenſes, ut antehac fieri ſolebat, conſulebantur, ut non tantùm ex Privilegiis Terrarum Pruffiæ *fol. 29. b.* ſed etiam ex variis Magdeburgenſium Scabinorum Reſcriptis, eò tempore miſſis, apparet. Circa bona Magdeburgenſia, quæ dicuntur ad utrumque ſexum, ſimul acceſſent introducta, mutatio quædam interceſſit. Poſtquam enim quædam de iis motæ eſſent controverſiæ (ut ex Reſponſo quodam Magdeburgenſium, quod habetur in *Cod. MS. Biblioth. Wallenrød. num. LXLX. & ex Privileg. Pruff. fol. 28. b. manifeſtum eſt.*) tandem An. 1487. inter Martinum Truchſſium Magiſtrum generalem & Provinciales his conditionibus concordia ſtetit. I. Si Pater in Bonis Magdeburgenſibus ad utrumque ſexum unicam relinquit filiam, deſponſent eam conſanguinei viro, cui deindè Magiſter Bona illa conferre queat. Si plures ſunt filiæ, una dicto modo nubat, reliquæ ex Bonis illis dotentur. II. Patri licitum ſit, unicam filiam ſuam

suam desponsare viro, eique dimidiam partem Bonorum Magdeburgensium, quæ dicuntur ad utrumque sexum, promittere. Si plures habuerit filias, licitum ipsi esto omnes elocare, ita tamen, ne plus quàm semissem Bonorum genero uni, vel omnibus polliceatur vel tradat. III. Si adsunt utriusque sexus liberi, succedant filii, sororesque suas, ex bonis illis dotent. Si fratres moriantur improles jam annos pubertatis egressi, ita tamen, ut jam annum 21. compleverint, Bona ipsorum devolvantur ad Dominum directum, filiaque à Domino directo liberaliùs dotentur. Sin fratres ante pubertatis annos expletos decedant, succedat in Bonis una filiarum, quæ reliquas ex bonis dotet. IV. Devolutis ad Dominum directum bonis immobilibus, bona mobilia cedant Legatario, vel (ab intestato) Legitimis heredibus, ita ut debita Oeconomica ex mobilibus, dos verò ex immobilibus, exsolvantur. V. Si fratres duo vel plures indivisim possideant ejus generis Bona, defuncto uno sine prole, pars illa devolvatur ad fratrem superstitem, vel ejus filios. Sin Bona sint jam divisa, devolvantur ad Dominum directum. Item si frater fratri suo patrimonium suum vendit, emptorque frater decedit nullam relinquens prolem, bona illa cedant fratri venditori. Sin bona illa non fratri, sed extraneo vendit, tunc emptore sine prole mortuo, Bona devolvantur ad Dominum directum. Si etiam frater à fratre suo id genus Bona emit, totamque pecuniæ summam nondum exsolvit, tunc fratre venditore defuncto, residuum pecuniæ emptori fratri maneat. VI. Bona hujus generis liceat vendere & oppignorare, ita tamen, ut Domino directo priùs offerantur. Seni repuerascenti non nisi ex concessione Domini directi, liceat aliquot mansos ex Bonis hujusmodi vendere, ne ipsi ad victum necessaria desint. Testamento quoque liceat legare, secundùm æstimationem illorum Bonorum 20. 30. 40. vel summùm 50. marcas. *Vid. Privileg. Pruss. Ducalis fol. 28. b. seq.* Primum illud caput de successione filiaë unius in bona paterna & reliquarum dotatione concessum etiam fuit paulò ante (nimirum An. 1476.) Samlandis ab Henrico Richtenbergio Magistro generali. *Privil. Pruss. Ducalis fol. 27. b.* Eodem Seculo latæ quoque sunt aliæ leges, ut à Friderico Duce Saxonæ & Magistro Ord. Teut. Continent illæ Ecclesiasticas quasdam ut & sum-

sumptuarias constitutiones; item Privilegia quædam urbi Regiomontanæ data (v. g. ne extra urbem ad unum milliare in pagis opifex quispiam habitet) Describuntur item fervorum, ancillarum, subditorum aliorumque munia. Prohibetur denique, ne Regiomonti Senatus in urbibus ullam ob causam totum convocet populum, sed ut res gravioris momenti ad evitandos tumultus tractet cum Tribunis sive Conventu præsidibus (mit den Elsterleuten der Werke und Gemeine) *Vid. Chron. Johan. Freiburgeri fol. 274. seqq.* Ab eodem Magistro Friderico videlicet conscripta sunt statuta Judicii Aulici (*Hoffgerichts-Ordnung*) quod tunc à Senatu Palæopolitano in arcem fuit translatum. Juben- tur ibi Episcopus Sambiensis, duo Præceptores, duo Consilarii, quatuor ex Ordine Equestri & quatuor ex Civitatibus quater in anno ex Saxonico jure causas ab inferioribus judiciis, ad Judicium hoc Aulicum devolutas, judicare, ita tamen, ut Judicium Revisorium sit per Magistrum vel ejus Delegatos.

XXIII. Seculo superiore cum Anno 1525. Albertus Marchio Brandenburgicus Magister Ord. Teut. Prussiam à Sigismundo I. Rege Poloniae hereditario jure titulo Ducatus possidendam obtinisset, itidem ex Jure Magdeburgensi, quod Culmense jam vocabatur, eratque V. libris comprehensum, controversiæ decidebantur. Correctum autem hoc fuit simul cum Delegatis Prussiarum Regiæ Heilsbergæ & postmodum Neofori, quemadmodum supra num. XVIII. demonstratum est. Præter hoc jus autem alias plurimas constitutiones hîc latas reperimus, non in Civilibus solum, sed etiam in Ecclesiasticis rebus. Et quidem quod ad Ecclesiasticam pertinet, de iis alio jam loco actum est; de Politicis igitur Legibus tantum erimus solliciti. Anno 1529. conscripta sunt Mariæburgi peculiaris Prussiarum Ducalis statuta (*Lands-Ordnung dicta*) permittente & volente Sigismundo I. Poloniae Rege. Antequam verò illa possent exscribi, promulgata est prius Epitome illorum Statutorum. Comprehenduntur ibi capita de divisione Bonorum, de Præscriptionibus, Limitibus, Conventibus Tribuum, Computationibus, Tributis, servis, subditis, vagabundis, venationibus, commerciis, mercatibus, mensuris & ponderibus, Propolis, Braxatoribus, aliis. Dedit deinde An. 1540. ult. Octobr. Albertus Dux Nobilitati Prussicæ novum Privilegium SUPER
BONIS

BONIS MAGDEBURGENSIBUS AD UTRUMQUE SEXUM (das neue GnadenPrivilegium) quoniam illud Truchsessi, de quo antea egimus, rigidius esse videbatur. In hoc Privilegio discrimen inter Bona Nobilium Magdeburgensia, & Magdeburgensia ad utrumque sexum, ratione successionis, divisionis & alienationis sustulit. Constituit enim I. ut in Bonis Magdeburgensibus, & Magdeburgensibus ad utrumque sexum, ubi utriusque sexus existunt liberi, masculi tantum succedant, sororesque suas ex iis dotent. II. Ubi tantum sunt filiae vel sorores, succedant proximi agnati, filiasque illas vel sorores largius dotent. (Sed ejus capituli declarationem edidit postea An. 1559. Dux Albertus, quae sic se habet. Si defuncti unicus agnatus non habet masculam prolem, nec spes ei prolis in senectute superest, tunc defuncti filia vel soror, in Bonis hujus generis succedat. *Privileg. Pruss. Duc. fol. 57. seq.* III. In Bonis recens à Domino directo datis, aut etiam propria pecuniâ hoc jure acquisitis succedant etiam filiae, si filii non adsunt. IV. Si desunt Filii & agnati (vel si antea fuerunt filii, mortui tamen iidem sunt nullâ prole relictâ) filia unica succedat. Si duae sunt filiae, succedat ea, quae nondum nupsit, viroque Nobili ex consilio Domini directi & Consanguineorum nubat. Si plures sunt filiae innuptae, major natu succedat. Si omnes habent maritos, minima natu bona possideat, aliisque pecuniam ex bonis debitam exsolvat. V. Bona ejusmodi consentiente Domino directo liceat vendere & oppignorare, ita ut jus protimiseos habeant agnati; sin hi nolint, Dominus directus sit proximus. VI. Antequam vidua bona sua alimentaria sive Donationem propter nuptias adipiscatur, ex Bonis Magdeburgensibus ne cogatur cedere. VII. In fundo hereditario, quando filia viro nubit, eo fine hereditibus mortuo, in Bonorum possessione ad dies vitae maneat, si ad secunda vota transire non vult. Sin ad vota secunda transit, semissem tantum Bonorum jure hereditario retineat. VIII. Quando neque liberi neque agnati supersunt, bona id genus Magdeburgensia ad utrumque sexum ad Dominum directum devolvantur. IN BONIS FEUDALIBUS, hæc in eodem Privilegio disponuntur I. Si deficientibus masculis filia superest una vel plures, Dominus directus concedat Bona feudalia Nobili alicui benè merito, cui deinde filia illa, vel ex pluribus una, si vult, nubat, & aliis sororibus,

roribus, dotem ex Bonis debitam exsolvat. Si filia nubere nolunt, à Domino directo dotentur. II. Si adsint Bona Magdeburgensia & alia Feudalia, tum si est unica Filia, succedat in Bona Magdeburgensia dicto modo; Feudalia verò ad Dominum directum devolvantur. III. Si sunt Bona Magdeburgensia & alia Feudalia pluresque filia, & una earum in Bona Magdeburgensia dicto modo succedit, Feudalia Bona potest Directus Dominus donare viro alicui Nobili, eâ Lege, ut filiam innuptam defuncti Vasalli ducat uxorem, si illa velit. *Vid. Privileg. Pruss. Duc. fol. 44. seqq.* Hoc Privilegium, ut & supra jam dictum est, Nobilitati tantum concessum est. Nam ex ordine Civium & Liberorum (der Freyen) si qui Bona Magdeburgensia ad utrumque sexum possident, hoc Privilegio non gaudent, sed utuntur Privilegio Truchsessiano, de quo supra. *Vid. Petri Crugeri J. U. D. Responsum Illustrissimo Principi superiore seculo super hac re datum.* Idem Albertus edidit An. 1542. d. 18. Novembr. FORMAM REGIMINIS (RegimentsNotel) in qua jus Publicum Prussiae continetur. *Vid. Privil. Pruss. Ducal. fol. 51. seqq.* Huc pertinent & ea, quae An. 1566. praesentibus Commissariis Regiis constituta sunt. *Privileg. Pruss. fol. 60. seq.* In Testamento quoque suo Albertus multa ad jus Publicum Prussiae pertinentia constituit. *Privil. Pruss. fol. 71. seqq.* Reliqua, quae An. 1567. de Praerogativa Fisci, de molendinis, piscaturâ, aliisque, praesertim verò de Religione, Episcopis eorumque sedibus constituta sunt, quæras in *Privileg. Pruss. Duc. fol. 84. seqq.* In confirmatione horum Regia, quæ facta est An. 1567. proscripti sunt omnes Judæi ex Prussia Ducali *Vid. Privil. fol. 89. b.*

XXIV. Albertus Fridericus Alberti Senioris filius, Dux Prussiae promulgavit An. 1577. Statuta Parentis sui (Die LandesOrdnung) sed correctâ & auctâ, ut ipse testatur in *Prefat.* In illis verò statutis peculiaria & antiquitus, Ordine Teutonico Prussiae administrante, non observata, hæc præcipuè notamus, quod conjugia in tertio gradu inæquali sint illicita. *Conf. & Episcopale Mandatum Georgii à Polenz. An. 1539. typis mandatum.* Deinde, quod bona naufraga Dominis suis restitui debeant. *Vid. LandesOrdnung pag. 8. & 52.* Concessa quoque sunt iis Colonis, qui Bona jure Prutenico possidebant, peculiaria quædam Privilegia ratione successionis, nempe ut & filia & vidua in Bonis Prutenicis succederent,

rent, modo ibidem descripto. *Vid. LandsOrdnung pag. 33.* Reperuntur hæc in Jure Provinciali Prutenico, quod jam in Prussia Ducali obtinet, *lib. 5. tit. 15.* Vid. Dn. Wegner, *de Different. Jur. Civ. & Pruten. Thes. 2. Lit. f. g.* Anno sequente videlicet An. 1578. Georgius Fridericus Marchio Brandenburgicus Alberti Friderici Ducis ægri Curator STATUTA JUDICII AULICI (*HofgerichtsOrdnung*) à Friderico Duce Saxonæ & Ordinis Teutonici Magistro conscripta corrigi augerique & typis exprimi jussit. Cum verò & in illis defectus quidam deprehenderetur, revisa ea & aliquot articulis aucta iterum excudenda An. 1583. curavit. Continentur in illis munia Consiliariorum supremorum, qui tunc temporis adhuc judiciis Aulicis vacabant; item Judicis Aulici, Assessorum, Notariorum, Procuratorum, ut & alia quædam, quæ ad processum, ut vocant, judicarium pertinent. Præcipuè verò notanda sunt, quæ habentur *cap. 14. novæ Editionis & cap. 16. utriusque editionis §. ult.* de non concedenda Appellatione ad judicium Regis Poloniæ à sententia Judicis Aulici, vel Principis in judicio Revisorio lata. Præter has autem Constitutiones in Judiciis ubique obtinebat JUS CULMENSE correctum, ut supra num. 18. dictum est. Cum verò ob capita quædam controversa, in quibus Prussiæ Regiæ Delegati cum Ducalibus convenire non poterant, Jus illud Culmense correctum non imprimeretur, rogarunt Ordines Prussiæ Ducalis instantibus precibus, ut jus hoc magno labore, nec minoribus impensis correctum, non obstantibus illis differentiis, typis mandaretur, differentiæ verò illæ ad oram notarentur. Sed nihil his precibus obtinuerunt, ut testantur Acta Conventuum Prussiæ Ducalis Provincialium de An. 1568. 1594. 1602. Itaque ex his jam manifestum esse potest, quæ fuerit Superiore Seculo Juris Prussici ratio. Videlicet obtinebat in Prussiæ Ducali I. PRIVILEGIUM CULMENSE aliaque Privilegia à Magistris & Ducibus Prussiæ concessa. II. JUS CULMENSE Correctum, quod & in Prussia Regia receptum, hodieque obtinet in quibusdam locis. III. STATUTA PRINCIPUM (*Die Landsordnungen*) quamvis civitates Regiomontanæ, non tantum suo, sed & cæterarum civitatum minorum nomine, contra ea protestatæ sint, ex eâ ratione, quod jam ab antiquis temporibus sua habebant Placita (*Willfür*) ex quorum Præsripto cives suos in urbibus regere & delin-

delinquentes coërcere possent. Aliorum statutorum postea quoque fiet mentio. IV. PLEBISCITA URBIUM, quæ Germani *Willfür* appellant, de quibus supra egimus. Quibusdam etiam civitatibus D. Albertus Placita ejus generis recens condita confirmavit, qualia Placita civitatis Tilsensis se nobis obtulerunt. V. RECESSUS in Conventibus Provincialibus conditi. Quando verò dubius aliquis casus in superioribus juribus & Privilegiis non definitis oriebatur, tum etiam respiciebantur CONSVETUDINES PRUSSIAE REGIAE, ut in illo casu: Utrum divisio jam inter liberos, post obitum unius ex Parentibus, Bonis, & mortuo posthæc fratre vel sorore, hereditas in Bonis Culmensibus, redeat ad Parentes, an verò inter reliquos fratres & sorores fit dividenda? Dux Albertus posterius observari debere putavit, ex ea inter alias ratione, quod in Prussia Regia hoc indubitato observabatur. Rescriptum ipsum habet Albertus Polman *in lib. cujus inscriptio: Die lauffende Urtel pag. 39.* Vel etiam dubio aliquo casu orto, consultebantur Scabini Magdeburgenses, ut quædam Rescripta testantur. *Confer. Privileg. Pruss. fol. 47. b.* Cognoscere hæc, quæ modo diximus, licet & ex Actis de An. 1612. Cum enim Serenissimo Joanni Sigismundo Electori Brandenburgico successio in Ducatu Prussiae esset concessa, prælecta fuere publicè in Curia Palæopolitana *Generalia Privilegia, Jus Culmensis, Recessus, Trium Civitatum Placita* ut & *Cracoviense Privilegium An. 1525. concessum*, ut in quodam Codice MS. reperiuntur fol. 264.

XXV. Progredimur tandem ad præsens seculum. Cum Ordines Prussiae Ducalis per totum ferme Seculum Juris Culmensis correcti editionem sollicitassent, illud verò propter discrepancias varias à Constitutionibus Prussiae Regiae edi non posset, tandem Ordines Prussiae Ducalis Ducem suum rogare cœperunt, ut aut Jus illud correctum imprimeretur, aut aliud aliquod novum Corpus Juris Provincialis conscriberetur, ut constat ex Actis Conventus Provincialis de An. 1602. Posterius hoc concessum est Ordinibus. Quare rogatus est Levinus Buchius J. U. D. & Judicii Aulici Assessor, ut illud Jus Provinciale delinearet. Anno 1605. designati jam fuere quidam ex Ordinibus, qui auctoritate Conventus Provincialis cum Judice Aulico aliisque Judicii Aulici Assessoribus, controversias deciderent, defectusque supple-

rent,

rent, rationem vero ubique haberent Privilegiorum Prussiae, Recessuum Provincialium, Privilegii à Casimiro Rege dati, Testamenti ab Alberto Seniore conditi, aliorumque Privilegiorum, ex quibus decisiones suas formarent; ut hæc omnia discimus ex Actis de An. 1605. Conf. & Acta Conventus de An. 1606. Quamvis verò hoc opus ab Ordinibus urgeretur, perfici tamen brevi temporis spatio non potuit, accedentibus novis Prussici regiminis mutationibus sub Joachimo Friderico & Johanne Sigismundo Electoribus, qui cum Prussia obtinuissent, Appellationes ad Regiam Majestatem admiserunt. Etenim licet jam tempore Alberti Senioris casus nonnulli ad ipsum Ducem pertinentes fuerint expressi, per Commissarios aut solius Regis, aut etiam utriusque, videlicet & Regis & Ducis, decidendi; de promiscuâ tamen incolarum Prussiae ad Aulam Regiam Appellatione nihil fuit cautum. *Privileg. Pruss. Ducal. fol. 35.* Mota fuit posthæc illâ de controversia Duci Alberto Seniore, ut constat ex Johanne Janusfr. *lib. 7. Constit. Polon. Part. 3. tit. 2. p. 932.* sed, uti apparet, non fuit hæc Constitutio à Duce Prussiae admissa. Eadem controversia fuit & An. 1569. inter Sigismundum Augustum Regem Poloniae & Albertum Fridericum Ducem Prussiae ventilata, donec tandem dicto Anno d. 19. Julii casus quidam fuere determinati, in quibus Appellatio ad Regem debebat concedi, de quibus *Vid. Privileg. Pruss. Ducal. fol. 90. b. & fol. 91. a.* Sed neque hoc fuit acceptum, ut patet ex Statutis Judiciû Aulici (*Hoffgerichts-Ordnung*) *cap. 14. nova Edit. & cap. 16. utriusq. Edit. s. ult.* Retinuerunt igitur jus non Provocandi ad Regem Duces Prussiae, usque ad Johannem Sigismundum Electorem Brandenburgicum & Ducem Prussiae, qui concessit Appellationem ad Aulam Regiam à judicio Aulico Prussiae saltem à sententiis definitivis, aut vim definitivarum habentibus, & ubi causæ quantitas, de qua appellaretur, Summam quingentorum florenorum Polonicalium æstimationis precii usitati excederet. Similiter de injuria, quæ ei summa, de qua appellaretur, æquiparari posset. *Vid. Privileg. Pruss. Duc. fol. 100. seq.* Modus etiam certus Appellationum fuit An. 1614. d. 5. Augusti constitutus, ut patet ex *libro 1. Jur. Pruten. tit. 52. pag. 249. seqq.* Conf. Henning. Wegner. *in lib. de jure non provocandi.* Hæc mutatio obstitit, quo minus eo tempore po-

tuerit Jus Prussiae Ducalis plenè confici. An. 1609. Commissarii à S. R. M. in Prussiam missi, & Juris Municipalis confectiōem & emendationem, quæ fieri debebat omnium ordinum consensu, urget t. *Vid. Privileg. Pruss. Duc. fol. 109. a. §. Jus municipale.* Posthæc An. 1614. constitutus est certus processus in Causis Appellationum Prutenicarum, qui habetur inter Privileg. Pruss. Ducalis fol. 133. & seqq. Anno 1616. denuo Sereniss. Rex Poloniae Juris Municipalis Prutenici editionem injungit in *Privil. Pruss. Duc. fol. 145. b.* Tandem jus hoc An. 1620. typis impressum, publici juris factum est, jam post fata Levini Buchii, qui illud congesterat, ut patet ex Præfatione hujus Juris Prutenici. Sed & post facta ipsius Johannis Sigismundi Electoris promulgatum est illud jus. Illius nihilominus Electoris nomen præ se fert, cum sub ipsius auspiciis confectum sit. Transtulit dein Jus hoc Prutenicum in Linqvam Germanicam nescio quis, quod prodiit Rostochii An. 1623. quamvis interpres ille non ubique sensum Legislatoris sit assecutus. *Vid. Dn. Christoph. Wegner. in Dissut. de Different. Jur. Civ. & Pruten. thes. 9.*

XXVI. Quamvis autem Jus Prutenicum eo modo sit confectum, non tamen existimari debet, omnes alias Constitutiones esse sublatas, aut etiam novis Constitutionibus & Recessibus viam esse præclusam. *Vid. Præfat. Juris Pruten. sub calcem.* Senatores enim & Scabini in urbibus jurant, se jus dicturos ex Jure Prutenico, Statutis & consuetudinibus. *Landrecht lib. 1. tit. 3. §. 1.* Advocati Judicii Aulici & supremi Tribunalis, Secretarii quoque in civitatibus Statuta judicii Aulici legere jubentur *L. R. loc. cit. §. 3. pag. 11.* Hinc est, quod partim antiquiores Constitutiones sæpius renovatas, partim etiam novas esse latas non rarò legimus. Sic An. 1602. & An. 1632. promulgata sunt *mandata Justitia* (*Justizien Mandat*) An. 1624. edicta est *Constitutio Sylvatica* (*Holz Ordnung*) in Samlandia observanda, quæ itidem jam ante publicationem Juris Provincialis fuerat An. 1615. edita. Renovata quoque & Annotationibus aucta sunt An. 1640. Statuta Provinciae (*Land Ordnung*) quæ jam antehac Anno videlicet 1577. fuerant edita; adiecta sunt alia statuta, de famulis, re vestiaria, &c. Sed contra hæc Statuta protestatæ sunt Civitates Regiomontanæ, ex iis, inter alias, rationibus (1.) quia & prioribus illis de Anno

An. 1577. contradixerant (2.) quia ad hæc Statuta revidenda De-
 legatos suos non miserant (3.) Quoniam secundum Recessum
 de An. 1566. Civitatibus, Statuta ejus generis, puta, de re vestia-
 ria, sumptuariâ, ut & ad alia ad singularum Civitatum salutem,
 pertinentia, constituendi jus competit. Eodem Anno 1640.
 Lucem quoque aspexerunt leges rei Piscatoriæ, quæ jam antea
 An. 1589. fuerant renovatæ, publicatæque. Præterea revocati
 quoque sunt *articuli*, ut vocant *Castrenses* (Ampts Artickel) An.
 1627. à Georgio Wilhelmo & An. 1642. à Friderico Wilhelmo E-
 lectoribus, qui Articuli jam antea quoque Anno videlicet 1584.
 fuerant promulgati. In his describuntur Officia Capitaneorum,
 Notariorum aliorumque. Item comprehenduntur ibidem Sta-
 tuta quædam de Alvearibus, melle, piscatura, molendinis, vena-
 tionibus, rationibus, aliisque rebus in singulis Districtibus oc-
 currentibus. Impressum etiam est singulorum in omnibus Ca-
 pitaneatibus Ministrorum & Magistratum jusjurandum, nem-
 pe Capitanei, Scribæ Castrensis, Præfecti frumentarii &c. Reno-
 vata super hæc est *Constitutio Venatoria* (von Wilprets Dieben)
 An. 1643. postquam antea quoque jam An. 1585. fuerat divulga-
 ta. Posthæc An. 1697. promulgatum est edictum perpetuum con-
 tra singularia certamina, in quo provocanti & delinquenti mul-
 cta 100. Ducatorum dicitur, si provocatione factâ prohibiti sunt
 à Magistratu, ne infestis inter se armis congrederentur. Sin
 Magistratu infestio singulari certamine decertarunt, 1000. Duca-
 torum mulcra dicitur §. 5. In ejus generis certamine occisor
 capite plecti jubetur. Si fugâ salutem quæserit, Bona ejus Fi-
 sco jubentur addici, ipseque nullius hereditatis sive ex Testa-
 mento sive ab intestato capax esse pronunciat §. 8. & 9. Eo-
 dem anno cum Friderico Wilhelmo Electori supremum in Prus-
 sia imperium à Joanne Casimiro Rege Poloniae per Pacta Wela-
 viensia & Brombergensia esset traditum, conscripta, typisque ex-
 pressa sunt *Statuta Supremi Tribunalis*, cujus Præses est unus ex
 Supremis Prussiae Consiliariis, Assessores verò quinque ex Nobi-
 litate, & tres ex Ordine Civium, singulis trienniis præterlapsis
 mutandi. Tempus etiam constituitur judicii hujus supremi
 exercendi. Videlicet *vernium* à 1. Martii ad 12. April. deinde *au-
 tumnale* à 1. Octobr. ad 12. Novembr. & quæ sunt reliqua ta-
 lia.

lia. Præterea datum est An. 1664. d. 6. Octobr. ab Electore, in Academia autem promulgatum est Anno eodem d. 9. Octobr. *Edictum contra Penalismum & Nationalia Studioforum Collegia*, cum jam antea quoque An. 1643. Rector & Senatus Academiæ Regiomontanæ simile edictum publicè curassent affigi. Cum verò jam Penalismi postliminio reducendi nullus sit metus, instaurata sunt denuò Societates Studioforum An. 1667. ita ut singulæ Societates singulos habeant ex Senatu Academico Præsides singulis semestribus mutandos. Addantur his alia plurima Statuta, puta, de *Succino* iisque, quæ ad succinum pertinent. An. 1641. 1644. 1675. 1676. *De Nundinis* per totam Provinciam agendis Anno 1666. *De Incendiis exortis* An. 1667. Ad extremum An. 1668. confirmata sunt à Sereniss. Electore Statuta iudicii Criminalis (*Criminal Gerichts-Ordnung.*) septem capitibus constantia, quæ tamen typis non sunt mandata. Similiter & alia Collegia Aulae, ut Cancellaria, Camera &c. scriptas tantum, non impressas typis habent constitutiones. Alia Statuta, ut *Tax-Ordnungen/ Accis-Ordnungen* &c. jam præterimus.

XXVII. Sed neque civitates desierunt post ea tempora peculiariora sibi statuta condere. Nam An. 1620. transegerunt inter se de quibusdam rebus Senatus trium Civitatum Regiomontanarum, ut & Conventus Mercatorum, Braxatorumque, quæ transactio approbata est à Magistratu, typisque exscripta Thorunii An. 1624. In ea reperiuntur non tantum Statuta quædam ad jus publicum pertinentia, verbi gratia, de jure Civitatis acquirendo, Electione Senatorum & Scabinorum, Convenibus tribuum, aliisque: sed constituuntur etiam §. 4. ut *articuli*, ut vocant, *multatorii* (*Wettordnungs Artikel*) conscribantur, & ad ratificandum Sereniss. Electori aut Illustr. Dnn. Consiliariis supremis offerantur: item ut Plebiscita Regiomontana (*Willkür*) recensentur §. 7. Exstant etiam ejus generis, de quibus paulò ante diximus, articuli multatorii partim vetustiores, partim recentiores MSS. non pauci. Recentissimi, sed nondum ab Electore approbati, sunt de Anno 1669. Præterea renovata quoque est à Civitatibus An. 1628. d. 9. Septembr. typisque impressa est *Ordinatio de servis & ancillis* (*Gesinde Ordnung*) In ea constitutum est, ut
servi

servi & ancillæ in totum annum locent operas suas; Dominis tamen liceat eos & ante annum completum dimittere. Famuli autem Mercatorum, ut sex annis Dominis suis ministrent, & quæ sunt id generis alia. Habent denique Civitates Regiomontanae certa Statuta Nuptialia, quæ in Notis ad Statuta Provincialia de An. 1640. approbantur, ita tamen, ut consensus Serenissimi Electoris accedat. *Vid. Notas illas ad cap. 6. pag. 62.*

APPENDIX

AD DISSERTATIONEM

DE

JURE PRUSSORUM.

Circa illam quæstionem occupatus: *Utrum Privilegium Culmense, & in eo Jus Flammigiale, non solis Civitatibus, sed etiam Nobilitati Culmensi sit concessum*, scripsi ad Ampliff. Dn. Joannem Nixdorff. Jctum Gedanensem, ut super hac materia suas mihi cogitationes aperiret, qui etiam, quæ ejus est ad juvandas bonas Literas promptitudo, hæc mecum communicavit, quæ tibi L. B. jam damus.

Non solum Civitatibus Culmensi & Thoruniensi (& consequenter reliquis Civitatibus in Provincia Culmensi tunc adhuc extruendis, per §. *Statuimus autem in iisdem Civitatibus Jura Magdeburgensia*) sed etiam Nobilitati Culmensi Privilegium illud, Culmense dictum, ab Hermanno Magistro generali, & Hermanno Provisore Ordinis in Prussia datum esse ex sequentibus sit manifestum.

I. In dicti Privilegii principio *Quanto plura &c.* expressè habetur: *Quod quanto plura, quantoque majora TERRÆ CULMENSIS ac præcipuè Civitatum Culmensis & Thoruniensis incola tum pro Christianitatis defensione, tum pro domûs Teutonice promotione, discrimina sustinuerint, tanto ardentius atque efficacius in omnibus, quibus cum*

bbb

justitia

justitia potuit, eis adesse voluerit dictus Magister generalis cum Provisore Ordinis Teutonici. Hinc concludo: Qui in Prussia plurima magnaque pro Christianitatis defensione domusque Teutonice promotione discrimina sustinuerunt, illis datum est Privilegium. Atqui non solæ Civitates Culmensis & Thoruniensis, sed & Terra Culmensis discrimina hæc sustinuit: Ergo non solis Civitatibus, sed etiam Terræ Culmensi Privilegium hoc datum est. Major est in Privilegii verbis citatis. Minor itidem. Ergo & conclusio. Deinde, Terra Culmensis non ex solis Civibus (licet eorum non pauci Bona quoque Terrestria possederint) nec ex rusticis solis, sed etiam ex Nobilibus & quidem maximam partem constitit. Ergo Privilegium hoc quoque Nobilibus datum est. Antecedens inde patet, quia si ex solis Civibus constitisset Terra Culmensis, non opus fuisset distingvere inter Cives Culmenses Thoruniensesque & Terram Culmensem; sed suffecisset solos Cives Culmenses & Thorunienses nominare. Ex solis subditis seu rusticis quoque constare non potuit Terra illa, quia subditi seu Rustici inter relata numerantur, qui sine Dominis seu Nobilibus tanquam correlatis suis esse non possunt. Nec dubitandum est, quin eo tempore Nobiles in Prussia fuerint. Ostendit enim id art. 4. Privilegii Prutenis à Poppone de Osterna Magistro Ordinis generali dati, his verbis: Zum vierten so sollen und mögen alle getauffte Preussen/so sie eheliche und männliche That würden thun/ mit ihren Kindern in Kriegesgeschäften den Christen zu gut/ zu Ritter geschlagen werden/und insonderheit die von Art aus edelen Geschlecht geböhren sind. Vid. Waissel. Chron. sub Poppone de Osterna fol. 83. b. Sic quoque sub Magistro generali Conrado de Jungingen certi quidam reformationis articuli An. 1405. steterunt, inter quos hi duo ad rem facientes hic notari poterunt: Item kein Ritter im Lande soll mehr denn zehen Pferde seinem Sattel folgende haben / so man nig Pferd er drüber würde haben/soll er peen geben hundert Marck & paulo post: kein Bürger oder Kauffmann / ausgenommen den Adel/soll irgend ein Geschütz über Lande führen bey peen 10. guter Marck. Waissel. fol. 131. a. & fol. 143. b. refert idem das An. 1439. die Edelinge im Colmschen Lande und die von Thorn zu Colm bey einander gewesen in den Weynachten. Conf. fol. 144. a. Proinde manifestum sit, omni Crucigerorum tempore Nobiles in Prussia ac specialiter in

in Terra Culmensi fuisse, illis quoque per superiora Privilegium Culmense datum esse.

II. Verba Privilegii sunt: *Quanto plura quantoque majora Culmensis Terra ac precipue Civitatum nostrarum incolæ Culmensis scilicet & Thorunensis. &c.* Jam quaeritur, quid per Incolas hîc intelligatur? Et sana sanè ratio dicitur, per eos (1.) non intelligi Incolas specialiter sic dictos & prout Civibus contradistingvuntur. Hoc enim si esset, Civibus illud Privilegium haud datum esset; cum tamen ex toto contextu contrarium appareat. Percurrenti enim hoc Privilegium patebit, trium generum hominum in eodem mentionem fieri, videlicet Civium, & quidem vicies & bis, Feodaliū bis (Vid. §. *dicti verò cives ac feudales &c.* Et in fine dicti Privilegii Culmensis) & Peregrinorum bis (Vid. §. *igitur Civitati. &c.*) ac inter hos maximè Cives eminere, hisque potissima jura (Nam peregrinis in Vistula tantum, & quidem ad communem solum cum Civibus usum piscandi jus, prætereaque nihil, concessum est) data esse. Imò si totum Privilegium percurratur, nihil in eodem constitutum esse in bonum incolarum, fiet manifestum. Nec (2.) per incolas posse peregrinos intelligi, cum inter peregrinos & incolas magna sit differentia: illi enim hospites tantum sunt ad aliquod tempus, in civitate morantur, nec domicilium perpetuò vel diu habitandi animo constituunt, neque collectis (nisi causa collectarum peregrinos quoque concernat) subjacent, nec ad munera civilia ferenda cogi possunt; hi autem, qui in aliqua Civitate domicilium perpetuò vel diu habitandi animo constituunt, ad munera Civilia ferenda sunt obstructi collectisque subjacent. Quid igitur per incolas hîc loci est intelligendum? cum in Jure certum sit, non tantum illos, qui in oppido morantur, incolas esse, sed etiam, qui in alicujus oppidi finibus ita agrum habent, ut in eum se, quasi in aliquam sedem recipiant, ut loquitur Jctus Pomponius in *L. Pupillus 239. §. 2. ff. de V. S.* utique & Nobiles sub vocabulo Incolæ hîc intelligendos autumo. Quod me moveat, ut id statuam, hoc est, quia ex Historiis constat eo tempore, quo hoc Privilegium datum est, cum terra Culmensi ita comparatum fuisse, ut propter continuas incursiones infidelium Ptutenorum, nullis in bonis Terrestribus degendi aut inhabitandi locus Nobilibus relinqueretur tutus, præter Civitates Cul-

mensē præprimis & Thoruniensē, in quas sicuti cæteri Crucigerorum homines, ita & Nobiles Pruteni Crucigerorum partes secuti recipere sese necessum habebant; ex quibus plurimi ex iis sedes ibidem fixerunt, jus Civitatis recipientes, alii postmodum, procul pulsis Prutenis & inprimis Pomefanis, pagos & villas inhabitare, partim etiam condere cæperunt, usque sunt omnes hoc Privilegio Culmensi, quod ipsis, dum adhuc in civitatibus degabant collatum æquè ut Civibus erat. Sed cur non & Rustici per incolas hîc intelliguntur? Quia hi servi sunt, servi autem non inter personas (quibus tamen hoc Privilegium datum est) sed inter res, in Jure referuntur, caput enim servi non habent.

III. Manifestum est ex §. *porro iisdem Civibus nostris vendimus bona &c.* Civibus vendita esse à Domo Teutonica bona ad hæreditatem Flammingicalem: Verba Privilegii hac de re ita se habent: *Porro iisdem Civibus nostris vendimus bona sua, quæ à domo nostrâ habere noscuntur ad hereditatem Flammingicalem, ipsis & eorum heredibus utriusque sexûs &c.* Soli igitur Cives Bona allodialia habuerunt à Domo. Hinc quoque: *Allodium, Hereditas*, eorum Bona vocantur. *dict. §. Porro iisdem & §. item sancimus, ut quilibet homo hereditatem &c.* Atqui præter Cives quoque fuerunt feudales *§. dicti verò Cives ac feudales &c.* Qui igitur illi? Certè non Peregrini. Nam his præter piscandi jus in Visla aliud datum non est in eodem Privilegio: nec Rustici, nec incolæ strictè & propriè sic dicti per supra dicta. Ergò Nobiles. Nec obstat: Feodaliæ tantum in unico isto articulo, & in fine Privilegii mentionem fieri. Nam facilis est Responsio, & quidem (1.) exinde colligi, Nobilibus, & Civibus communia jura fuisse (2.) eos commune hoc navigii seu trajectûs jus (quod regali fluminis juri annexum est, & illis antea, si non à Crucigeris, certè à Masovix Ducibus concessum fuit, vel quoque ab illis præscriptum) postmodum Ordini quidem cessisse; non cessisse autem sine causa, sed quia (3.) magna à Crucigeris obtinuerunt beneficia in dicto Privilegio contenta, & ad se non minus, quàm ad Cives Culmenses & Thorunienses pertinentia. Quod ut melius deducatur, observandum est (4.) Jus Civitatis non solum apud Politicos duplex esse: unum universale, respectu imperii totius; alterum particulare, respectu Provinciæ vel Præfecturæ, vel etiam certæ urbis aut pagi, sed Civem quoque pro

pro diversitate considerandi jus Civitatis non unius ejusdemque esse generis. Sic exempli gratia Civis Ingolstadiensis respectu universalis Civitatis est Civis Germanus; respectu territorii, in quo habitat, est Civis Bavaricus, & respectu loci specialis est Civis Ingolstadiensis. Sic omnes in orbe Romano degentes, quia Roma communis Patria dicebatur *l. 33. ff. ad municip.* Cives Romani dicebantur. *l. 17. ff. de stat. hom.* Qui tamen certi alicujus municipii erant municipes & cum Civibus Romanis (non quidem in suffragio ferendo in Romana Republ. sed) in commerciis, connubiis, successibus & similibus, eadem jura habebant, & respectu suorum Municipiorum particularem, Romanæ tamen subjectam, constituiebant Civitatem, & quasi Rempl. *Vid. l. 31. ff. de furt. l. 29. §. 7. ff. ad L. Aquil.* Sic quoque eo tempore, quo Privilegium Culmense datum est, Nobiles in Provincia Culmensi, respectu universalis Civitatis Prussiæ fuerunt Cives Pruteni, respectu verò Districtus & Territorii, in quo habitaverunt, fuerunt Cives Culmenses generaliter dicti, quibus contradistinguebantur Cives Culmenses specialiter sic nominati, qui in ipsa Civitate Culmensi jus Civitatis obtinuerunt. Atque hoc velle puto verba, quæ in principio Privilegii Culmensis leguntur: *Quanto plura quantoque majora Culmensis Terræ, ac præcipuè Civitatum Culmensis ac Thoruniensis incolæ &c.* ubi vocabulum, *incolæ*, pro Civibus tam generaliter, quàm specialiter dictis accipiendum esse statuo.